

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Лоханова Наталія Олексіївна

УДК 657: 334

**ОБЛІК У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса - 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку та аудиту Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант - доктор економічних наук, професор
Максімова Валентина Федорівна,
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Бондар Микола Іванович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри обліку підприємницької діяльності

доктор економічних наук, професор
Нападовська Любов Василівна,
Київський національний торговельно-економічний
університет,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку

доктор економічних наук, професор
Левицька Світлана Олексіївна,
Національний університет водного господарства
та природокористування,
перший проректор

Захист відбудеться «20» лютого 2013 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд.217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

Автореферат розісланий «18» січня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.І. Ковальов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний світ знаходиться у стані проходження декількох системних криз: фінансової, економічної, кризи влади, технологічної, соціальної, екологічної та інших. Стан існуючої системи бухгалтерського обліку породжений усіма цими проблемами, внаслідок чого відбувається втрата розуміння місії обліку в розвитку економіки. Через асиметрію економічних інтересів виникає більша частина проблем в економіці. У свою чергу облік як функція управління, який за своєю суттю покликаний задовольняти інформаційні потреби користувачів з метою сприяння задоволенню їх економічних інтересів і підтримання економічної стійкості, з одного боку, відображає цю асиметрію, з іншого, – його нинішній стан сам по собі є наслідком впливу такої асиметрії. На жаль, зараз в Україні має місце певний перекис у тлумаченні місця бухгалтерського обліку в інституціональній системі. За своєю суттю бухгалтерський облік має бути засобом ефективного інформаційного забезпечення всіх зацікавлених користувачів. Однак в Україні на державному рівні бухгалтерський облік розглядається насамперед як інструмент державного регулювання, а не як інструмент ефективного інформаційного забезпечення бізнесу і суспільства. Через таке ставлення до обліку на державному рівні можуть бути пояснені труднощі в його реформуванні і розвитку, які простежуються на даному етапі. Отже, для того, щоб зрозуміти, яким чином поліпшувати облікову систему, слід чітко з'ясувати, які можливості реально надані інституціональним середовищем, які обмеження існують на цьому шляху і як їх можна подолати. Необхідно дослідити обмеження діючих формальних правил ведення обліку і умов їх дотримання, особливості неформальних обмежень і їх наслідки. Будь-які формальні правила і неформальні обмеження, що гальмують економічно стійкий розвиток, мають бути чітко ідентифіковані з метою розробки пропозицій щодо їх усунення.

Наявність відповідних проблем підтверджує актуальність дослідження теоретичних і практичних аспектів розвитку бухгалтерського обліку в Україні в системі управління економічною стійкістю підприємств на підставі інституціонального підходу.

Проблеми удосконалення облікової системи з точки зору різних аспектів управління економічною стійкістю підприємств відображені у численних працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема до цієї проблеми звертались: Д. Андріссен, В.С. Аптон, М.Т. Білуха, М.І. Бондар, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, З.В. Гуцайлюк, Г.М. Давидов, О.В. Карпенко, Т.В. Давидюк, М.Я. Дем'яненко, І.К. Дрозд, В.М. Жук, О.В. Кантаєва, Г.Г. Кірейцев, Л.М. Кіндрацька, М.Д. Корінько, М.В. Кужельний, С.А. Кузнєцова, А.М. Кузьмінський, Ю.А. Кузьмінський, В.М. Костюченко, Я.Д. Крупка, С.О. Левицька, В.Г. Лінник, Л.Г. Ловінська, Ю.Я. Литвин, В.Ф. Максимова, Н.М. Малюга, Є.В. Мних, В.Б. Моссаковський, Л.В. Нападовська, В.Ф. Палій, В.В. Панков, В.П. Пантелєєв, В.М. Пархоменко, О.А. Петрик, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, С.В. Свірко, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, Л.О. Сухарева, І.Д. Фаріон, П.Я. Хомин, Л.А. Чайковська, Л.В. Чижевська, М.Г. Чумаченко, В.О. Шевчук, М.М. Шигун, В.Г. Швець, І.Й. Яремко та інші.

Водночас, не зважаючи на практично постійну увагу дослідників до окреслених проблем, цілий ряд теоретичних, методологічних і практичних питань удосконалення бухгалтерського обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств залишаються невирішеними і дискусійними. До того ж, бракує комплексних досліджень, спрямованих на вдосконалення теорії, методології і практики бухгалтерського обліку на засадах інституціонального підходу.

Відсутність комплексних розробок теоретичного і методологічного характеру з питань удосконалення обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств на підставі інституціонального підходу зумовлює актуальність теми дисертації, визначає її мету та задачі, а також наукове і практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Одеського національного економічного університету за темами «Проблеми розвитку обліку і контролю в системі забезпечення економічної безпеки підприємств основних галузей економіки» (державний реєстраційний номер 0105U008965), «Проблеми і напрями розвитку обліку та контролю в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0109U008757). У межах науково-дослідних тем досліджено проблеми розвитку обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств України з позицій неінституціональної теорії, концептуальні засади удосконалення бухгалтерської звітності на інтеграційних засадах у контексті проблеми стійкого розвитку тощо.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних, методологічних та організаційних положень розвитку обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств на підставі інституціонального підходу. Для досягнення мети в роботі поставлено такі задачі:

- провести інституціональний аналіз стану бізнес-середовища в Україні в контексті проблеми економічної стійкості підприємств і обґрунтувати напрями подальшого реформування системи обліку в Україні з позицій неінституціональної теорії з урахуванням концепції інституціональних матриць;

- удосконалити понятійно-категоріальний апарат концепції економічної стійкості підприємств і розробити класифікацію загроз з метою поглиблення теоретичних засад відповідної концепції;

- класифікувати інституціональні чинники впливу на стан облікової системи і визначити інституціональні проблеми розвитку обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств з метою з'ясування шляхів їх вирішення;

- обґрунтувати місце обліку як функції управління економічною стійкістю підприємств серед інших функцій управлінського циклу і на підставі застосування системного підходу визначити напрями розвитку цілісної системи обліку для цілей підтримання економічної стійкості з позицій концепції неінституціоналізму;

- розробити матрицю конфліктів економічних інтересів інститутів-користувачів облікової інформації з метою встановлення їх впливу на цільову спрямованість облікової системи;

- уточнити предмет бухгалтерського обліку, його мету та завдання з позицій інституціонального підходу у зв'язку із необхідністю модифікації облікової системи з позицій концепції стійкого розвитку;

- удосконалити класифікацію об'єктів бухгалтерського обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств з метою поглиблення облікових інформаційних моделей;

- удосконалити класифікацію трансакційних витрат для цілей визначення підходів до побудови їх інформаційних моделей;

- проаналізувати особливості різних напрямів прояву інтеграційних процесів в обліку як засобу підвищення економічної стійкості підприємств;

- удосконалити класифікацію облікової інформації і поглибити інтеграційний обліковий інструментарій для цілей підвищення економічної стійкості;

- розкрити інституціональне спрямування Інтегрованої корпоративної звітності, розробити принципи її формування і обґрунтувати склад показників з метою поліпшення її структури;

- обґрунтувати вплив бізнес-моделей підприємств на організацію обліку і звітності і розкрити напрями їх застосування для цілей вибору оптимальних підходів до визначення облікової політики.

Об'єктом дослідження є бухгалтерський облік як функція та інформаційна підсистема в управлінні економічною стійкістю підприємств.

Предметом дисертаційного дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та організаційних засад розвитку бухгалтерського обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств в Україні на основі інституціонального підходу.

Методи дослідження. Основу методології дослідження складають діалектичний метод пізнання і системний підхід, в межах якого в роботі застосовані методи: індукції і дедукції, порівняння і систематизації (під час розгляду сутнісного наповнення категорій «економічна безпека підприємства», «економічна стійкість підприємства», «стійкий розвиток», «загроза», «бізнес-модель», «предмет бухгалтерського обліку», «принцип бухгалтерського обліку» тощо); аналізу і синтезу; статистичного аналізу (для оцінки частки збиткових підприємств України і рентабельності (збитковості) операційної діяльності); анкетування (для оцінки ступеня практичного застосування принципів обліку і звітності, національних П(С)БО, рівня запровадження МСФЗ і в цілому оцінки діючого стану системи обліку, а також вияву інституціональних чинників впливу на економічну стійкість підприємств і їх облікову систему); абстрактно-логічний (для проведення теоретичних узагальнень і розробки висновків дослідження); матрично-фасетної класифікації (для групування об'єктів бухгалтерського обліку); кореляційно-регресійного аналізу (для вивчення впливу внутрішніх трансакційних витрат на фінансовий результат від операційної діяльності та його прогнозування). У роботі застосовано інституціональний підхід і, зокрема, концепції інституціональних матриць і інституціональних змін для аналізу процесів реформування системи бухгалтерського обліку в Україні і визначення подальших шляхів удосконалення облікової системи. Використано порівняльно-правовий метод для оцінки нормативно-правової бази з питань регулювання бухгалтерського обліку в Україні.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці та практичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчі і нормативно-правові акти органів державної влади України, МСФЗ, методичні матеріали Міжнародного комітету з

Інтегрованої звітності та інші документи, статистичні та звітні дані підприємств промисловості. Для забезпечення достатнього рівня репрезентативності результатів роботи було досліджено звітність 50 вітчизняних підприємств, які відносяться до галузі машинобудування і металообробки, в тому числі 20 – Одеського регіону.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми, пов'язаної з розвитком теоретичних, поглибленням методологічних та удосконаленням організаційних засад бухгалтерського обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств на підставі інституціонального підходу. Найбільш вагомими результатами, які містять елементи наукової новизни та розкривають особистий внесок автора, є:

вперше:

- розроблено підхід щодо подальшого реформування системи бухгалтерського обліку в Україні у зв'язку із запровадженням МСФЗ на основі концепцій інституціональних змін і інституціональних матриць; обґрунтовано сукупність принципів, застосування яких дозволить забезпечити узгоджене і системне проведення інституціональних перетворень як на вищому рівні інституціональної системи з точки зору формальних інститутів, так і на її нижчих рівнях – неформальних правил і норм;

- розкрито вплив бізнес-моделей підприємств на організацію обліку і звітності та напрями їх застосування для визначення методів обліку окремих економічних об'єктів, формування фінансової й Інтегрованої корпоративної звітності, що сприятиме орієнтації облікової системи на досягнення стратегічних цілей діяльності підприємств й поглибленню інтеграції обліку з іншими функціями управління;

- обґрунтовано інституціональне спрямування Інтегрованої корпоративної звітності і визначено склад її показників в частині фінансової і нефінансової інформації фактичного характеру, а також інформації стратегічного спрямування. До блоку нефінансової інформації віднесені показники: економічної результативності; екологічної результативності, в т.ч. екологічності продукції; результативності соціальної та інноваційної діяльності. Застосування запропонованого формату Інтегрованої корпоративної звітності дозволяє підвищити рівень забезпеченості всіх користувачів в якісній, релевантній обліковій інформації;

удосконалено:

- класифікацію інституціональних чинників впливу на стан облікової системи і економічну стійкість підприємств, уточнено їх склад за групами: інституціональні чинники загальноекономічного характеру; чинники розвитку науково-технічного прогресу; чинники нормативно-правового характеру; організаційні чинники; інформаційні чинники; чинники впливу суб'єктів (інститутів) зовнішнього середовища; виробничо-технологічні чинники; визначено руйнуючий вплив чинника «податкове навантаження» на стан економічної стійкості і облікової системи вітчизняних підприємств, надано пропозиції щодо його зниження, що дозволяє в цілому зменшити інституціональний тиск і тим самим сприяє забезпеченню стійкого розвитку суб'єктів господарювання;

- напрями застосування системного підходу до розвитку цілісної системи обліку з орієнтацією на цілі підтримання економічної стійкості з позицій концепції неінституціоналізму, зокрема визначено блок теоретичних, методологічних,

організаційних і практичних рішень, вирішення яких сприяє створенню передумов удосконалення обліку на інтеграційних засадах;

- матрицю конфліктів економічних інтересів інститутів-користувачів облікової інформації, у ході побудови якої встановлено їх вплив на цільову спрямованість облікової системи, що дозволяє обґрунтовано підійти до визначення завдань обліку з позицій дотримання консенсусу економічних інтересів різних суб'єктів і забезпечити узгоджене задоволення різноманітних інформаційних вимог;

- групування об'єктів бухгалтерського обліку для цілей управління економічною стійкістю підприємств на підставі застосування матрично-фасетної системи класифікацій із використанням статичного і динамічного набору ознак, що дає змогу поглибити зміст облікових інформаційних моделей активів, капіталу, зобов'язань і господарських процесів і поліпшити їх аналітичний облік;

- класифікацію і підходи до побудови інформаційних моделей обліку трансакційних витрат, що забезпечує формування інформації про відповідний економічний об'єкт для цілей прийняття управлінських рішень з метою підвищення ефективності використання ресурсів господарюючого суб'єкта;

- класифікацію облікової інформації, в ході побудови якої здійснено вивчення складу та структури інформаційної сукупності, що дозволяє підвищити якість облікового забезпечення і необхідне для подальшого визначення змісту всіх форм звітності, що мають формуватися обліковою системою в системі управління економічною стійкістю підприємств;

- інтеграційний обліковий інструментарій підвищення економічної стійкості шляхом розкриття напрямів застосування облікової політики як засобу забезпечення єдності облікових моделей економічних об'єктів для різних цілей (управління, складання фінансової і податкової звітності), що сприяє обґрунтованому вибору різних методів обліку стосовно окремих економічних об'єктів – основних засобів, нематеріальних активів, інвестиційної нерухомості, фінансових інструментів, доходів і витрат та інших – з урахуванням їх впливу на економічну стійкість підприємств;

- склад принципів формування Інтегрованої корпоративної звітності, до яких віднесені: стратегічна спрямованість; системне подання інформації; адекватність вибору оцінки для визнання об'єктів обліку з урахуванням призначення інформації і вимог користувачів. До складу якісних характеристик інформації, що підлягають розкриттю у складі Інтегрованої корпоративної звітності, віднесені: доречність з урахуванням суттєвості, репрезентативність, релевантність оцінки, зіставність, зрозумілість. Застосування визначених принципів і якісних характеристик дозволяє створити передумови підвищення якості облікової та іншої інформації, що наводиться в корпоративній звітності;

дістало подальшого розвитку:

- уточнення понятійно-категоріального апарату концепції економічної стійкості підприємств (класифіковані підходи до тлумачення категорії «економічна безпека підприємства» і уточнено зміст понять «економічна стійкість підприємства», «економічна безпека підприємства»), що сприяє упорядкуванню відповідної термінології та її коректному застосуванню для цілей розвитку обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств; побудовано класифікацію

загроз економічній стійкості, застосування якої сприяє попередженню і подоланню негативного впливу відповідних чинників у ході забезпечення сталого розвитку підприємств і необхідне для з'ясування завдань обліку в цьому процесі;

- обґрунтування місця обліку як функції управління економічною стійкістю підприємств серед інших функцій управлінського циклу. Шляхом удосконалення просторово-часової моделі системи управління розкрито взаємозв'язок між функціями управління, видами управління і видами діяльності. У модель введені дві групи функцій: функції управління, що складають його механізм, і функції інформаційної спрямованості. Побудована модель сприяє розкриттю місця кожної функції управління, і зокрема функції обліку в управлінському циклі, і дає змогу більш обґрунтовано підходити до пошуку шляхів поглиблення інтеграційних процесів в управлінні, що постає як передумова укріплення економічної стійкості господарюючого суб'єкта;

- уточнення предмету бухгалтерського обліку, визначення його інституціонального вектору у зв'язку з доцільністю модифікації облікової системи з позицій концепції стійкого розвитку і обґрунтування мети бухгалтерського обліку та його завдань з позицій інституціонального підходу. Мета обліку розглядається як створення максимально адекватної реальності інформаційної моделі економічних процесів та їх тенденцій відносно суб'єкта господарської діяльності і надання всім зацікавленим особам обґрунтованого обсягу інформації для прийняття рішень, а також задоволення їх інших інформаційних вимог за рахунок єдиного інформаційного масиву даних про параметри господарської діяльності підприємства, а також про інші показники внутрішнього і зовнішнього характеру, що мають вплив на відповідну діяльність. Застосування запропонованого тлумачення забезпечує підвищення рівня відповідності облікової системи постійно зростаючому набору інформаційних вимог користувачів інформації;

- визначення суті різних напрямів прояву інтеграційних процесів в обліку і в управлінні як засобу підвищення економічної стійкості підприємств. Розкрито взаємозв'язок таких сучасних підходів у розвитку інтеграційних процесів як контролінг, стратегічний управлінський облік, моніторинг і обґрунтована доцільність збереження цілісної системи бухгалтерського обліку, що дозволило обґрунтувати її ключову роль у формуванні фінансової й в узагальненні нефінансової і стратегічної інформації в системі управління економічною стійкістю.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані автором у дисертації висновки та рекомендації можуть використовуватися для подальшого розвитку теоретичних, методологічних і практичних досліджень у сфері бухгалтерського обліку. Положення дисертаційної роботи доведені до рівня конкретних рекомендацій і розробок, що придатні для використання підприємствами різних форм власності і видів діяльності, а також державними органами, професійними організаціями і вищими навчальними закладами, зокрема:

- пропозиції щодо перегляду складу статей форм фінансової звітності, у тому числі відносно проектів форм: «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» (перенесення статті «Інвестиційна нерухомість» після статті «Основні засоби», перегрупування розділів активів і пасивів балансу з урахуванням вимог МСФЗ), «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупні доходи) – реальний сектор» (вилучення розділу

«Податкові різниці», упорядкування розділу «Інший сукупний дохід»), «Звіт про рух грошових коштів» (надання права підприємствам складати його за прямим і непрямим методом, відокремлення статті «Сплачені відсотки») (Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, довідка № 0811-В від 8.11.2012 р.) – передані до Міністерства фінансів України і враховані при розробці нових форм звітності;

- результати інституціонального аналізу бізнес-середовища в Україні, в межах якого визначені чинники, що впливають на рівень економічної стійкості підприємств, і принципи інституціональних змін, а також пропозиції щодо оцінки стану економічної стійкості господарюючих суб'єктів і їх облікової системи використовуються при аналізі економічного і фінансового стану підприємств м.Одеси, тенденцій та динаміки їх розвитку, а також в ході підготовки пропозицій щодо оптимізації системи управління і обліку при наданні консультацій для підтримки дрібних і середніх підприємств (Регіональний фонд підтримки підприємництва в Одеській області, довідка № 061112-01 від 06.11.2012 р.);

- результати оцінки ступеня існуючого податкового навантаження на бізнес в Україні у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України та аналізу відповідних змін з позицій інституціонального підходу; пропозиції стосовно напрямів зменшення інституційного тягаря на суб'єктів господарської діяльності (Спеціалізована державна податкова інспекція по роботі з великими платниками податків у м. Одесі ДПС, довідка № 14179/10/06 від 1.11.2012 р.);

- пропозиції відносно поглиблення інтеграційних зв'язків у межах облікової системи підприємства, зокрема стосовно забезпечення узгодженості облікових моделей для цілей складання фінансової і податкової звітності; методично-прикладні розробки з планування, контролю, обліку і економічного аналізу витрат за підрозділами і службами із застосуванням системи збалансованих показників, спрямовані на укріплення економічної стійкості (Виробничо-комерційна фірма «Кріопром» ТОВ, довідка № 557а/12 від 7.11.2012 р.);

- рекомендації стосовно визначення бізнес-моделі компанії і використання її для цілей удосконалення облікової політики і вибору оптимальних методів обліку; пропозиції щодо підвищення рівня інтеграції функцій планування, обліку, контролю, економічного аналізу за рахунок налагодження інформаційних зв'язків між економічними підрозділами, запровадження єдиних планових і облікових моделей економічних об'єктів (ПАТ «Втормет», довідка № 148 від 1.11.2012 р.);

- пропозиції щодо групування об'єктів обліку із використанням статичного і динамічного набору ознак, що дозволило поглибити зміст облікових інформаційних моделей активів, капіталу, зобов'язань і господарських процесів, трансакційних витрат; методичні рекомендації щодо складання Приміток до фінансової звітності і пояснень до корпоративної звітності ПАТ з урахуванням визначеного складу показників фінансової і нефінансової інформації; а також методики трансформації фінансової звітності, що складена на підставі П(С)БО, на МСФЗ (ПАТ «ОЛИМП-КРУГ», Акт про впровадження № 2037 від 8.11.2012 р.);

- розроблена за результатами кореляційно-регресійного аналізу трансакційних і трансформаційних витрат модель формування прибутку від операційної діяльності

і пропозиції щодо її застосування для цілей прогнозування (ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель», довідка № 0711/12 від 7.11.2012 р.);

- заходи щодо удосконалення класифікації і моделей аналітичного обліку основних економічних об'єктів (активів, капіталу, зобов'язань), а також трансакційних витрат; пропозиції щодо удосконалення положень облікової політики для цілей використання її як інструменту зміцнення економічної стійкості (ПП Виробничо-комерційна фірма «Ніка Пласт», довідка № 973 від 9.10.2012 р.);

- практичні рекомендації щодо трансформації фінансової звітності публічних акціонерних товариств при переході на МСФЗ; відносно удосконалення облікової політики суб'єктів господарювання за рахунок вибору доцільних методів ведення обліку з урахуванням стратегічних цілей підприємств, а також обраних ними бізнес-моделей; методичні розробки щодо розширення складу показників фінансового і нефінансового характеру, які за рішенням підприємства можуть розкриватися в Примітках до фінансової звітності (ПП АФ «АКО», довідка № 36 від 14.11.2012 р.; АФ ТОВ «Інтераудит», довідка № 24-10/2 від 24.10.2012 р.; ПП АКФ «ЮГТ ПЛЮС», довідка № 1/10.12 від 30.10.2012 р.).

Практичне застосування результати дослідження також отримали на таких підприємствах як: ТОВ «Сума технологій - XXI» (довідка № 0110/1/В від 10.10.2012 р.), ТОВ «ІНТЕХ-ЛТД» (довідка № 291012/1 від 29.10.2012 р.), ТОВ науково-виробниче підприємство «ТЕНЕТ» (довідка № 1542/1 від 30.10.2012 р.).

Основні положення дисертаційного дослідження використано у навчальному процесі Одеського національного економічного університету для розробки навчальних курсів, робочих програм, навчально-методичних комплексів з дисциплін «Фінансовий облік І», «Фінансовий облік ІІ», «Управлінський облік», «Стратегічний управлінський облік», «Звітність підприємств», «Організація обліку», «Міжнародні стандарти фінансової звітності», у процесі підготовки магістерських програм за фахом «Облік і аудит». Також основні положення та результати дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України та використовуються при викладанні курсу «Фінансова звітність в проектах» для студентів спеціальності «Управління проектами» денної і заочної форм навчання, а також при написанні дипломних кваліфікаційних робіт магістрів зі спеціальності «Управління проектами»; і навчальний процес Навчального закладу післядипломної освіти «Інститут морегосподарства і підприємництва» ТОВ «Центр реалізації проектів» і використовуються при викладанні курсів «Фінансова звітність», «Економічний аналіз», «Податкова звітність» у процесі підготовки слухачів післядипломної форми навчання в ході підвищення кваліфікації фахівців в галузі економіки та підприємництва.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що містяться в дисертаційній роботі, отримані особисто автором. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень здобувача. Конкретний внесок автора у праці, опубліковані у співавторстві, наведено в переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію та здобули позитивну оцінку на 26 міжнародних і

всеукраїнських науково-практичних, науково-методичних конференціях і форумах, що відбулися протягом 2000-2012 рр., у тому числі на: Міжнародній науково-практичній конференції «Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні» (м. Київ, 16-18 жовтня 2000 р.); Першій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю», присвяченій 40-й річниці Криворізького економічного інституту КНЕУ (м. Кривий ріг, 30 березня 2005 р.); Міжнародному Форумі молодих вчених «Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн» (м. Харків, 19-20 травня 2005 р.); VI науково-практичній конференції «Наукове забезпечення процесів реформування економічних відносин в умовах ринкової економіки», м. Симферопіль, 2005 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку України» (м. Дніпропетровськ, 24-25 травня 2005 р.); II Міжнародній науковій конференції «Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах» (м. Черкаси, 28-30 вересня 2005 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 5-7 жовтня 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Ялта, 6-8 жовтня 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток обліку і аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства» (м. Харків, 17-18 грудня 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні» (до 100-річчя Київського національного економічного університету) (м. Київ, 16-17 березня 2006 р.); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Проблеми теорії і практики обліку, аналізу, аудиту і шляхи їх рішення» (м. Севастопіль, 3-5 травня 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти» (м. Полтава, 16-17 травня 2006 р.); IV-й Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 11-13 квітня 2007 р.); Науково-практичній конференції «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 20-22 квітня 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні вимоги до обліку і контролю у контексті глобалізації» (м. Одеса, 22-23 травня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін» (м. Київ, 23 жовтня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики» (м. Київ, 14 травня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції» (м. Одеса, 19-20 травня 2011 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Мукачево, 13-14 жовтня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України» (м. Тернопіль, 27-28 жовтня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні напрями розвитку бухгалтерського обліку,

аналізу й аудиту» (м. Київ, 15 березня 2012 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Черкаси, 18-19 квітня 2012 р.); Науково-практичній конференції «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 26-28 квітня 2012 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічні проблеми розвитку промисловості регіону» (м. Первомайськ, 6-7 червня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту і контролю в умовах відкритої економіки», присвяченій 70-річчю відомого вченого в галузі бухгалтерського обліку і аудиту М.Шобекова (м. Душанбе, 6-7 липня 2012 р.).

Результати дослідження також обговорювалися на підсумкових наукових і науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Одеського національного економічного університету, у т.ч. на: Підсумковій науковій конференції професорсько-викладацького складу ОДЕУ (19-24 квітня 2000 р.), а також конференціях 2008-2012 рр. з подальшою публікацією за результатами обговорення статей у фахових виданнях.

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 65 працях, у тому числі в: одноосібній монографії загальним обсягом 23,25 друк. арк., 26 статтях у вітчизняних фахових виданнях загальним обсягом 15,51 друк. арк.; 26 тезах і текстах виступів на конференціях; 4 статтях у зарубіжних виданнях; 8 публікаціях в інших вітчизняних виданнях (з них 3 – розділи в навчальних посібниках з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України). Загальний обсяг публікацій, які належать особисто здобувачу, становить 51,65 друк. арк. Публікації повною мірою відображають основні результати дисертаційного дослідження.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 400 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 16 таблиць на 21 сторінці, 11 рисунків на 7 сторінках і 19 додатків, розміщених на 108 сторінках. Список використаних джерел нараховує 432 найменування і розміщений на 55 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, розкрито зв'язок теми з науковими планами і програмами, сформульовано мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет і методи, викладено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, розкрито особистий внесок здобувача та наведено дані про апробацію результатів і публікації.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти концепції економічної стійкості як основа інституціонального спрямування облікової системи**» проведено інституціональний аналіз стану бізнес-середовища в Україні в контексті проблеми економічної стійкості, досліджено і уточнено понятійний апарат концепції економічної стійкості і розроблено класифікацію загроз. Вирішення відповідних питань постає вихідним моментом не лише з точки зору поглиблення концепції економічної стійкості підприємств, а й з'ясування місця в ній системи обліку.

Аналіз стану бізнес-середовища в Україні показав, що складна фінансово-економічна ситуація, що склалася на більшості вітчизняних підприємств, пояснюється впливом низки причин, серед яких суттєве значення мають чинники інституціонального характеру.

Головною причиною низької конкурентоспроможності України та її суб'єктів господарювання є низька якість інституціонального середовища, що безпосередньо і вельми негативно впливає на стан економічної стійкості, а також облікової системи. До числа найбільш проблемних чинників для розвитку бізнесу в Україні відносяться такі чинники інституціональної спрямованості, як: рівень корупції, податкове регулювання, недостатній доступ до фінансування, рівень податків, інфляція, політична нестабільність, рівень криміналу і крадіжок тощо. У свою чергу серед низки чинників інституціонального характеру, що негативно впливають на стан економічної стійкості і пов'язані з розвитком облікової системи, звертає на себе увагу вельми низький рівень показника «дієвості аудиторських і бухгалтерських стандартів». За цим показником за даними ВЕФ Україна в 2011-2012 р. зайняла 133 місце із 142 країн, що на 5 позицій нижче, ніж у попередньому році. Не зважаючи на суттєві зміни в нормативній базі, що регулюють систему обліку в Україні, в 2011-2012 рр., які стосувалися, по-перше, запровадження МСФЗ для публічних компаній і, по-друге, поглиблення взаємозв'язків між системою бухгалтерського обліку і оподаткуванням внаслідок прийняття Податкового кодексу України, прорив у підвищенні рівня дієвості стандартів обліку й аудиту та в підвищенні якості облікової системи вітчизняних підприємств не відбувся. У зв'язку з цим пошук шляхів удосконалення облікової системи на підставі інституціонального підходу був розглянутий у роботі як найважливіший напрям підвищення економічної стійкості господарюючих суб'єктів.

При розгляді понятійного апарату концепції економічної стійкості підприємства визначена і обґрунтована наявність ряду підходів до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» в сучасній літературі, кожний з яких розкриває певні частини цього складного і багатоаспектного явища. Існуючі підходи класифіковані нами за такими групами: ресурсно-функціональний; конкурентний; підхід, зорієнтований на захист підприємства від загроз зовнішнього середовища; підхід, зорієнтований на захист економічних інтересів підприємства; суб'єктний підхід; підхід, зорієнтований на розкриття властивостей стійкості і розвитку підприємства як системи. За основу тлумачення змісту поняття «економічна безпека» підприємства для цілей дослідження взято підхід, зорієнтований на розкриття властивостей стійкості і розвитку підприємства як системи.

Поняття «економічна стійкість» на мікроекономічному рівні розглядається як форма динамічної рівноваги підприємства як складної соціально-економічної системи, у межах якої забезпечується підтримка цілісності незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх обурень (загроз) та її розширене відтворення, що об'єктивно передбачає й ефективне використання всіх видів ресурсів – фінансових, матеріальних, нематеріальних, і здатність підприємства створювати вартість у поточній і віддаленій перспективі тощо.

Стійкість підприємства як економічної системи можна охарактеризувати за допомогою параметрів як статичного, так і динамічного типу, тобто для її опису не

достатньо показників, що характеризують фактичний стан господарської діяльності підприємства, а отже, тих, що відображаються в традиційній системі бухгалтерського обліку, яка фіксує факти господарських операцій, що вже відбулись. Для характеристики стійкості доцільно оцінити і потенційну можливість розвитку підприємства.

Склад загроз економічній стійкості на мікроекономічному рівні вельми різноманітний і потребує упорядкування шляхом побудови класифікацій. У межах дослідження побудовано класифікацію загроз економічній стійкості підприємства і доведено, що вона повинна розкривати: вид загроз; природу і джерела виникнення загрози; суб'єкт загрози; сферу діяльності підприємства, в якій виникає загроза; ступінь вірогідності її настання; об'єкт загрози; фінансові наслідки; характер прояву в часі; стадію розвитку; місце виникнення; можливість передбачення; можливість контролю з боку підприємства; рівень напруженості; факт настання.

У другому розділі **«Інституціоналізація облікової системи в управлінні економічною стійкістю підприємств»** надано оцінку процесів реформування системи обліку в Україні з позицій неінституціональної теорії (рис.1), розроблено підхід до подальших напрямів розвитку облікової системи із застосуванням концепцій інституціональних змін і інституціональних матриць, визначено і класифіковано чинники впливу на стан облікової системи і економічну стійкість, розкрито інституціональні проблеми розвитку обліку.

У роботі вперше проведено аналіз процесів реформування облікової системи в Україні на підставі теорії неінституціоналізму і, зокрема, концепції інституціональних матриць. Виходячи із відповідної концепції, яка передбачає розмежування суспільств двох типів із інституціональними матрицями Х-типу і Y-типу, було обґрунтовано, що базовими для України постають інститути Х-матриці, а комплементарними – інститути Y-матриці. Так, Україна є унітарною державою з економікою, в якій суттєво проявлені інститути редистрибутивного типу; інститути ринкового типу присутні, але їх розвиток знаходиться на низькому рівні, що, наприклад, підтверджується низькою захищеністю прав приватної власності; в ідеології чітко простежується і продовжує всіяко підтримуватися пріоритет домінування колективних цінностей над особистістю, а якщо перенести фокус на суб'єктів господарювання – то пріоритет інтересів держави над інтересами господарюючих суб'єктів.

Аналіз інституціональних змін в системі бухгалтерського обліку довів, що облікова система вітчизняних підприємств на сьогодні будується, виходячи із ідеології Х-матриці, тобто вона виходить із обслуговування в першу чергу інтересів держави, а не інтересів власників бізнесу. В Україні реалізуються заходи, спрямовані на запровадження МСФЗ як інституту, що має нормативно врегулювати процес ведення обліку і складання звітності, але МСФЗ є типовим проявом інститутів, які властиві інституціональним системам Y-типу із добре розвинутими ринковими механізмами в економіці, і головне з ідеологією субсидіарного характеру, коли захищаються і підтримуються інтереси господарюючих суб'єктів, а інтереси держави мають підпорядкований характер.

Отже, вперше доведено, що інституціональні зміни, спрямовані на реформування облікової системи, стикаються з об'єктивним протиріччям – вони не

в повній мірі співвідносяться із базовими інститутами вітчизняної інституціональної системи, вони є комплементарними відносно неї.

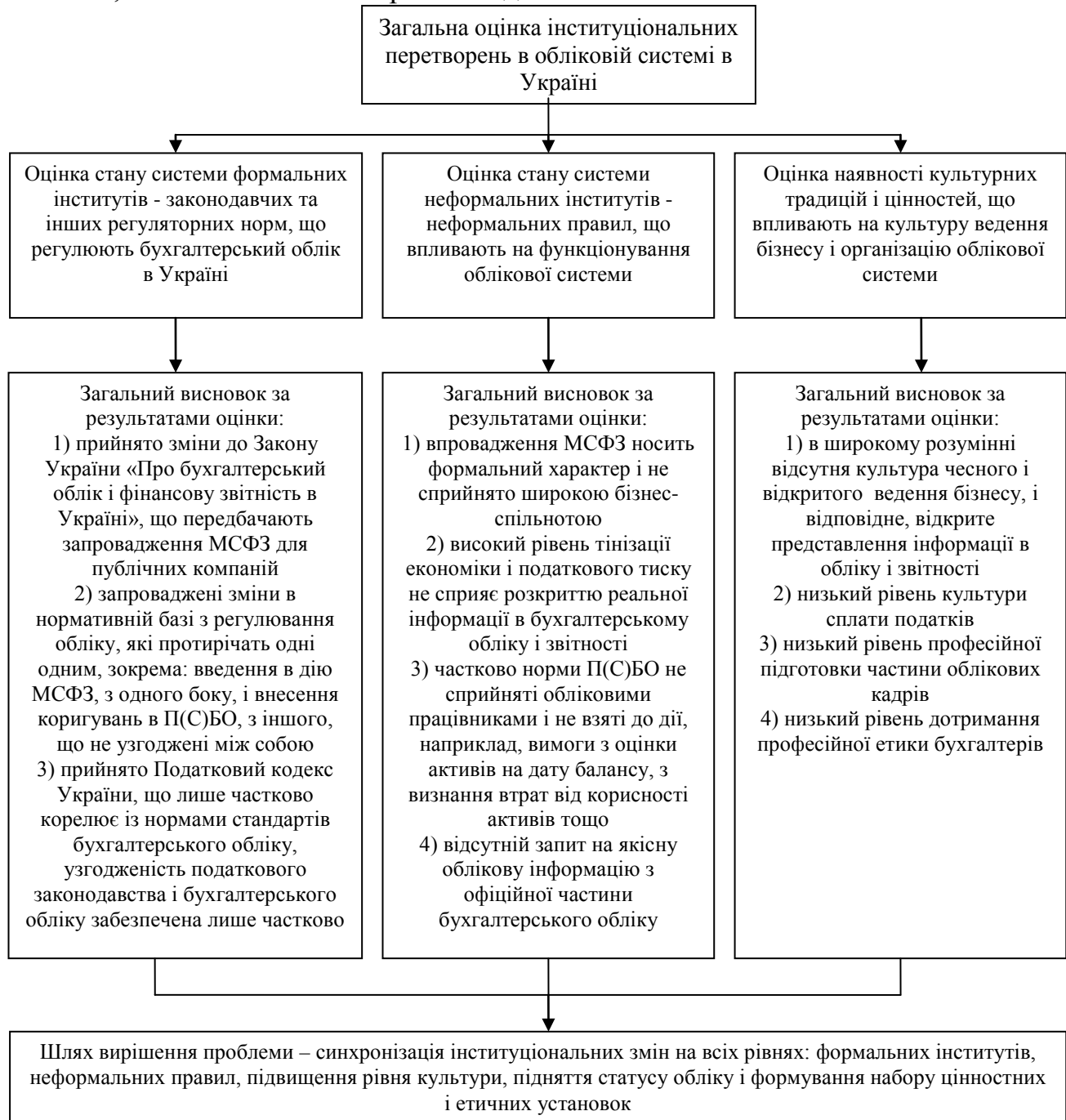

Рис. 1. Загальна оцінка інституціональних перетворень в обліковій системі в Україні

Таким чином запровадження МСФЗ в облікову практику вітчизняних підприємств не вирішує питання того, щоб вони стали реально і ефективно працюючим інструментом побудови облікової системи, що обслуговує інтереси всіх зацікавлених осіб. Для цього необхідні додаткові цілеспрямовані зусилля на всіх рівнях, зокрема реальний розвиток всіх інститутів, що притаманні Y-матриці, тобто ринкових інститутів із підтриманням змін в ідеології, коли інтереси суб'єктів господарювання займають не менш важливе місце, ніж інтереси держави.

Стосовно обліку мається на увазі, що інтереси в інформації всіх зацікавлених осіб стануть прирівняними між собою й усунуті привілейовані права державних

інститутів на облікову інформацію. Подальші кроки мають полягати в тому, що необхідно сформулювати запит на якісну фінансову інформацію з позицій потенційного і реального власника, тобто з боку неформальних інститутів.

Обґрунтовано, що інституціональні зміни в системі бухгалтерського обліку в Україні мають спиратися на ряд важливих принципів (рис. 2).

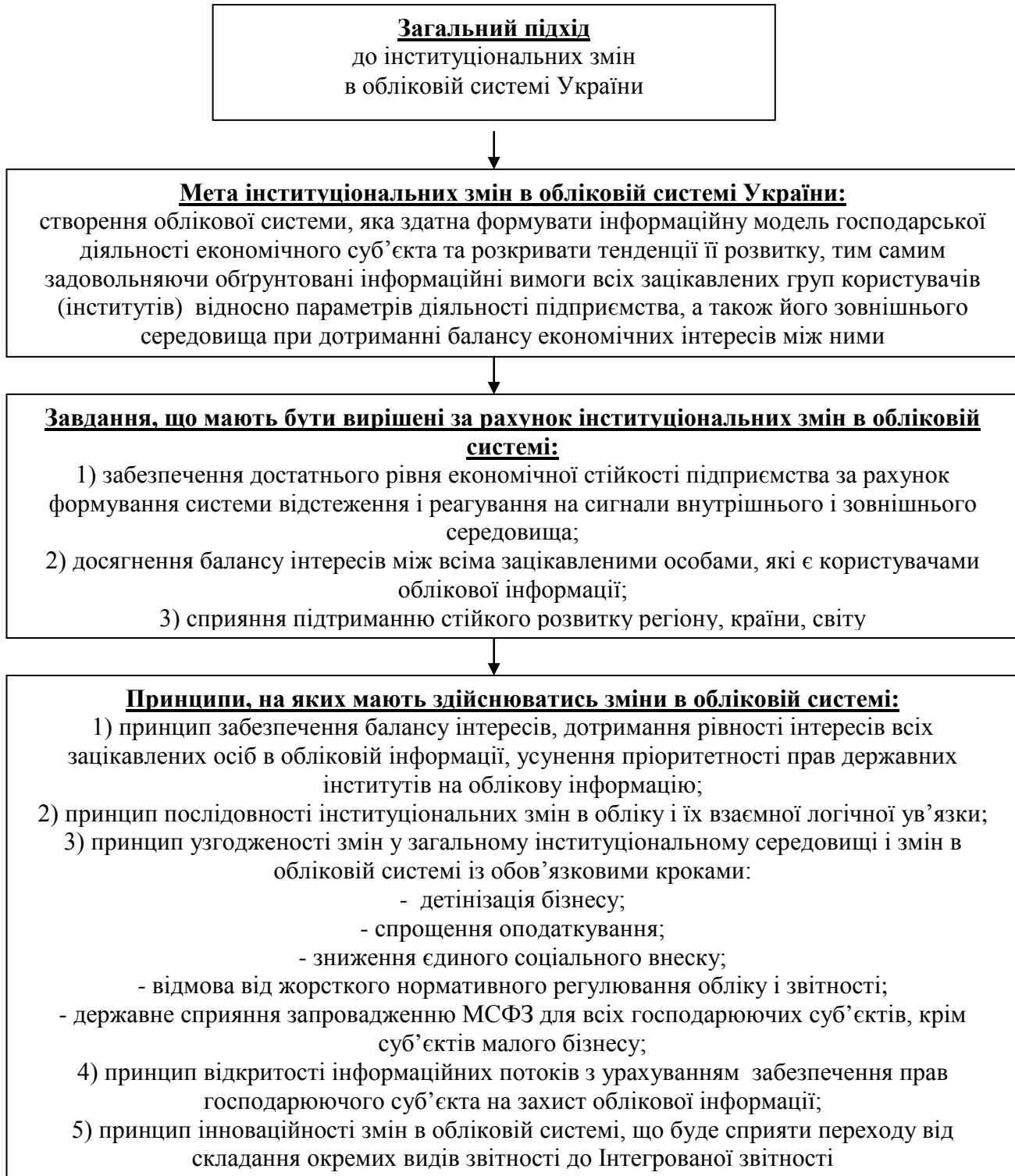

Рис. 2. Загальний підхід до інституціональних змін в обліковій системі України

Встановлено і обґрунтовано, що найбільш суттєвим чинником інституціонального характеру, який здійснює негативний вплив на стан системи обліку вітчизняних підприємств і рівень їх економічної стійкості в Україні, постає податкове навантаження. Стала економічна ситуація з розміром податкового навантаження призводить до того, що підприємства стають об'єктом і суб'єктом інституційної пастки. Стосовно обліку інституційна пастка проявляється в тому, що офіційний облік в значній мірі втрачає свою роль як функції управління, оскільки не дає можливості приймати ефективні управлінські рішення на підставі інформації, що в ньому міститься. Через розповсюдження неформального сектору до рівня 56% економіки України офіційний бухгалтерський облік об'єктивно не в змозі відобразити реальні процеси економічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Проведено огляд діючого стану практики обліку в Україні на підставі даних 50 підприємств галузі машинобудування і металообробки, який показав, що якість облікової системи залишається низькою і відображає проблему конфлікту економічних інтересів різних суб'єктів: засновників бізнесу, управлінців, податкових органів тощо.

Встановлено, що, не дивлячись на наявність численних наукових досліджень з питань удосконалення обліку в напрямку посилення його ролі в системі управління, ряд питань залишається дискусійними, серед яких: відсутність чіткості у розстановці акцентів на забезпечення підтримання економічної стійкості у меті і завданнях, що стоять перед цілісною системою обліку; не відпрацьованість принципів бухгалтерського обліку і складання звітності з урахуванням нових вимог у межах Концепції стійкого розвитку і складання Інтегрованої звітності; відсутність наукових розробок щодо змісту і порядку складання Інтегрованої корпоративної звітності як продукту цілісної облікової системи тощо.

У третьому розділі **«Інституціональне забезпечення розвитку обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств»** розкрито місце обліку як функції управління економічною стійкістю підприємств серед інших функцій управлінського циклу, обґрунтовано складові системного підходу до розвитку цілісної системи обліку з орієнтацією на цілі підтримання економічної стійкості, визначено склад економічних інтересів інститутів-користувачів облікової інформації, розкрито їх вплив на мету облікової системи, визначено і обґрунтовано загальну системно-цільову спрямованість бухгалтерського обліку.

Розгляд місця функції обліку серед інших функцій управлінського циклу дозволив обґрунтувати недоцільність змішування між собою функцій управління загального призначення і видів діяльності, оскільки перші розкривають процес управління в динаміці, тоді як інші представляють собою відносно відокремлені у просторі процеси, сфери діяльності, а не функції, завдяки яким здійснюється вплив на об'єкти управління.

Для розкриття взаємозв'язку між функціями управління, видами управління і видами діяльності застосована трьохмірна просторово-часова модель системи управління, в яку на відміну від існуючого підходу уведено дві групи функцій: функції управління, що складають його механізм, та функції інформаційної спрямованості. Завдяки побудованій моделі може бути розкрито місце кожної

функції управління і зокрема функції обліку в управлінському циклі, що дозволяє більш обґрунтовано підходити до пошуку шляхів поглиблення інтеграційних процесів в управлінні.

Обґрунтовано, що для визначення шляхів удосконалення обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств є доцільним застосування системного підходу, який дозволяє максимально використати синергетичний ефект; забезпечує можливість підпорядкувати цілі системи нижчих рівнів цілям системи вищих рівнів. Для цілей дослідження за основу взято поєднання системного підходу з інституціональним, оскільки це дозволяє комплексно і обґрунтовано підійти до визначення напрямів поліпшення облікової системи в управлінні економічною стійкістю підприємств з урахуванням інтересів різних груп інститутів і їх інформаційних вимог.

Побудована онтологічна матриця конфліктів економічних інтересів різних зовнішніх і внутрішніх інститутів – власників, менеджерів, податкових органів, партнерів по бізнесу, громадськості тощо, які зацікавлені в отриманні облікової та іншої інформації про параметри господарської діяльності підприємства; обґрунтовано, що неспівпадіння економічних інтересів призводять до конфліктів, що ускладнюють процес формування відповідної інформації, бо вона формується під впливом окремих інститутів, які мають більші механізми впливу, а саме державних інститутів. У свою чергу для забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання необхідне вирішення завдання збалансування економічних інтересів різних зацікавлених осіб в обліковій інформації, що і взято в якості вихідного моменту у визначенні мети облікової системи.

Обґрунтовано, що метою бухгалтерського обліку має бути створення максимально адекватної реальності інформаційної моделі економічних процесів та їх тенденцій відносно суб'єкта господарської діяльності і надання всім зацікавленим особам обґрунтованого обсягу інформації для прийняття рішень, а також задоволення їх інших інформаційних вимог за рахунок єдиного інформаційного масиву даних про параметри господарської діяльності підприємства, а також інші показники як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

У межах поставленої мети розмежовані загальні завдання обліку як функції управління, зокрема такі: забезпечення своєчасного формування достовірної інформації про економічні об'єкти, яка є достатньою для виконання всіх управлінських функцій всередині підприємства, тобто інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень; створення інформаційної моделі господарської діяльності та тенденцій її розвитку з урахуванням параметрів внутрішнього і зовнішнього характеру, фінансових і нефінансових показників з метою задоволення обґрунтованих інформаційних вимог всіх зацікавлених осіб-зовнішніх користувачів (інститутів); створення інформаційних передумов задля здійснення превентивного, поточного і наступного контролю, аналізу і регулювання господарських операцій, виявлення відхилень від норм, стандартів тощо, виникнення яких призводить до зниження ефективності діяльності і тим самим становить загрозу економічній стійкості; інформаційне розкриття процесу створення вартості і сприяння максимізації вартості підприємства.

У четвертому розділі «**Методологічні основи системної інституціоналізації обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств**» розкрито інституціональний вектор визначення предмету бухгалтерського обліку, побудовано систему класифікацій об'єктів обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств за сукупністю ознак статичного і динамічного характеру, розроблено підхід до формування інформаційних моделей обліку трансакційних витрат в управлінні економічною стійкістю підприємств.

Уточнено зміст предмету бухгалтерського обліку, при тому з одного боку, за основу взято традиційне розуміння терміну, згідно з яким предметом бухгалтерського обліку є кругообіг капіталу в процесі розширеного відтворення, однак, з іншого боку, визначено інституціональний вектор у його тлумаченні, який полягає в тім, що межами дослідження предмету обліку постають визначені інститутами параметри господарської діяльності підприємства і показники його навколишнього середовища, що здійснюють вплив на господарську діяльність.

Для цілей поглиблення змісту облікових моделей економічних об'єктів здійснена побудова їх системної класифікації у двох розрізах: статичному і динамічному. Класифікація ресурсів у статичному стані передбачає розкриття їх, по-перше, за видами активів і способами отримання від них майбутніх економічних вигід, а також у межах кожної групи активів – за складом і призначенням. Це групування відображає різні види ресурсів, що традиційно розглядаються як складові об'єктів майна підприємства. У свою чергу класифікація ресурсів в динамічному стані передбачає розкриття ресурсів за стадіями процесів функціонування: ресурси на стадії придбання, зберігання, використання і реалізації. Для кожної стадії з урахуванням особливостей ресурсів відокремлені додаткові групування, які розкривають їх специфіку. Аналогічно статичний і динамічний аспект групувань запропоновано для всіх основних економічних об'єктів. Блок групувальних ознак в динамічному стані дозволяє привернути увагу на особливості і можливі диспропорції у русі ресурсів на кожному етапі їх перебування.

Класифікація джерел формування ресурсів також має розкривати дві групи ознак, з одного боку, статичних: за видами джерел; з іншого боку, динамічних: за стадіями формування, вилучення, використання, погашення, а також з урахуванням додаткових ознак залежно від виду джерел. У даному випадку поєднані різні аспекти розгляду ресурсів і джерел їх формування у межах єдиної моделі.

Під час класифікації господарських процесів за змістом і цільовим призначенням за основу взято групування видів діяльності підприємства, і в межах кожного з них розмежовані процеси, що складають їх зміст. Так, у межах фінансової діяльності виділені процеси формування власного капіталу і залучення та використання запозиченого капіталу. У межах операційної діяльності виділені процеси: матеріально-технічного постачання, енергетичного забезпечення, наукового і конструкторсько-технологічного забезпечення, виробничого обслуговування, господарського обслуговування, виробництва, загального управління, маркетингу і збуту, забезпечення соціальної сфери. У складі інвестиційної діяльності виділені процеси здійснення капітальних інвестицій з відокремленням окремих складових за видами активів та процеси, пов'язані з

фінансовим інвестуванням. У свою чергу необхідність і глибина подальшої деталізації залежить від особливостей кожної групи процесів і поставленої мети.

В якості одного із проявів дії інститутів і зовнішніх суб'єктів по відношенню до підприємства з фінансової точки зору розглянуті трансакційні витрати. Уточнено визначення трансакційних витрат для цілей обліку, зокрема під трансакційними витратами розуміються будь-які витрати всіх видів ресурсів, явного, неявного, частково явного характеру, котрі не мають безпосереднього зв'язку з трансформаційними процесами в ході виробництва товарів, робіт, послуг, пов'язані з процесами обміну і здійсненням ринкових трансакцій. Для цілей побудови управлінських інформаційних моделей запропоновано застосовувати систему класифікацій трансакційних витрат, яка має включати ряд важливих групувань, а саме за: місцем виникнення відносно підприємства; видами витрат; можливістю впливу; ступенем контрольованості; ступенем сприяння розвитку бізнесу; можливістю оцінки; легальністю; стадіями життєвого циклу підприємства; стадіями життєвого циклу продукту; видами діяльності; процесами операційного циклу; реальністю несення витрат тощо.

Доведено, що, з одного боку, здійснення окремих видів трансакційних витрат сприяє підвищенню економічної стійкості підприємств, з іншого боку, навпаки, певна група трансакційних витрат негативно впливає на рівень економічної стійкості. Для останньої групи витрат рекомендовано застосовувати термін «ізотопні трансакційні витрати», що підкреслює їх негативний характер для підприємства. У роботі проведений кореляційно-регресійний аналіз впливу окремих груп внутрішніх трансакційних витрат на формування величини прибутку від операційної діяльності за даними машинобудівних підприємств м. Одеси, який дозволив встановити наявність щільного прямого зв'язку групи трансакційних витрат управлінської спрямованості з величиною прибутку від операційної діяльності. До числа витрат позитивного впливу за даними аналізу відносяться: витрати специфікації і захисту прав власності; витрати на моніторинг і попередження опортуністичної поведінки; витрати, пов'язані з прийняттям рішень; витрати на підвищення кваліфікації персоналу; витрати на консультаційні, юридичні і аудиторські послуги; аутсорсінг; витрати на сприяння розвитку бізнесу, отримання ліцензій, привілеїв чи пільг тощо. Зворотній зв'язок впливу на фінансовий результат операційної діяльності встановлено відносно групи трансакційних витрат у складі витрат на збут, зокрема таких, як: витрати на проведення перемовин; витрати виміру; витрати на укладення та обслуговування реалізації контрактів; витрати на гарантійне обслуговування тощо. Узагальнення даних про трансакційні витрати запропоновано здійснювати шляхом їх відокремлення в системі аналітичного обліку у складі собівартості, адміністративних витрат, витрат на збут тощо. Контроль за процесом формування трансакційних витрат передбачено здійснювати в превентивному режимі на стадії прийняття управлінських рішень і закладати нормативи відповідних витрат в бюджети окремих відділів і служб, які мають повноваження їх контролювати.

У п'ятому розділі **«Облікова інтеграція в управлінні економічною стійкістю підприємств»** розкрито напрями розвитку обліку на інтеграційних засадах у системі управління економічною стійкістю підприємств, побудовано

класифікацію облікової інформації, досліджено проблеми і визначено шляхи поглиблення інтеграції бухгалтерського обліку і розрахунків для цілей оподаткування, розкрито обліковий інструментарій підвищення економічної стійкості підприємств, зокрема розроблено підхід до формування облікової політики вітчизняних підприємств як важливого інструменту укріплення економічної стійкості з урахуванням вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Доведено, що інтеграція функцій управління інформаційної спрямованості постає як об'єктивний процес, який є відповіддю на постійні зміни й ускладнення зовнішніх і внутрішніх умов функціонування підприємства. На наш погляд, він потребує не стільки введення нових управлінських функцій, скільки удосконалення вже існуючих на інтеграційних засадах з огляду їх орієнтації на спільні цілі підтримання достатнього рівня економічної стійкості суб'єкта господарювання.

Розглянуті і критично проаналізовані концепції контролінгу, стратегічного управлінського обліку, і обґрунтовано, що проблеми у визнанні відповідних концепцій полягають в тому, що вони не є виключно обліковими системами, а охоплюють більш широку діяльність зі збору інформації, яка здійснюється як у межах бухгалтерського обліку, так і оперативного обліку, прогнозування, планування, аналізу, контролю і таке інше. Водночас за допомогою прийомів відповідних концепцій можуть бути створені умови для оперативного вияву загроз і реагування на негативні тенденції у функціонуванні підприємства.

В основу побудови цілісної облікової системи має бути покладена системна класифікація облікової інформації, яка у свою чергу має сприяти реалізації одного з основних принципів моделювання – принципу адекватності моделей складу і внутрішньому змісту об'єктів, які знаходяться у сфері моделювання. Уточнено і упорядковано склад класифікаційних ознак, за якими доцільно класифікувати облікову інформацію, зокрема до них віднесені: склад і зміст облікової інформації; відношення до функцій управління і видів обліку, які її формують; рівень використання і цільове призначення; користувачі; стадії виникнення і ступінь обробки; періодичність створення; відношення до підприємства як системи; відношення до господарської діяльності підприємства і вид інформації.

Основоположними функціями бухгалтерського обліку в системі управління економічною стійкістю визнані інформаційна, комунікаційна і інформаційно-координаційна. Суть інформаційної функції полягає у своєчасному формуванні фінансової інформації стосовно параметрів господарської діяльності з метою задоволення потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів; інформаційно-координаційної – координуванні процесів отримання фінансової і нефінансової інформації про параметри діяльності підприємства і його зовнішнє середовище, створеної за межами системи бухгалтерського обліку, однак необхідної для прийняття рішень і залученої обліковою системою для підготовки звітності для всіх зацікавлених осіб; комунікаційної – у передачі відповідної інформації користувачам.

У відповідному розумінні бухгалтерський облік зберігає за собою визначальне місце в системі інформаційного забезпечення процесів прийняття управлінських рішень всіма користувачами, при тому не втрачає суті власне обліку, не підмінюючи собою всю інформаційну систему управління підприємством.

Важливим інструментом зміцнення економічної стійкості підприємств є їх облікова політика. З точки зору концепції інституціоналізму облікова політика є типовим проявом впливу інститутів на процес ведення обліку господарюючих суб'єктів і результати його діяльності, оскільки визначається з урахуванням вимог діючих нормативно-правових актів, тобто саме її формулювання є наслідком впливу формальних елементів інституціональної системи; до того ж вона формується під безпосереднім впливом і неформальних інститутів – правил, традицій і цінностей, що склались у відповідному загальноекономічному і бізнес-середовищі.

Доведено, що під час розробки облікової політики підприємства мають бути враховані стратегічні цілі економічного розвитку і, зокрема, завдання підтримання економічної стійкості. Процес розробки облікової політики повинен забезпечувати не тільки достовірне відображення інформації у звітності, а й вирішення інших завдань, зокрема: страхування підприємства від небезпек і загроз значної втрати всіх видів ресурсів, накопичення достатніх коштів для підтримання достатнього технічного стану підприємства; оптимізації оподаткування тощо. У роботі розкрито, який – прямий чи опосередкований – вплив здійснюють окремі методи і елементи облікової політики на економічну стійкість підприємства. Доведено, що на економічну стійкість здійснюють вплив як загальні підходи до формування облікової політики, так і методи обраної облікової політики і облікової оцінки відносно конкретних економічних об'єктів. Наприклад, стосовно загальних підходів суттєве значення мають: вибір основи оцінок, що використовуються при розробці і застосуванні облікової політики (первісна вартість, справедлива вартість, чиста вартість реалізації, поточна вартість тощо) із розмежуванням категорій активів; порядок розкриття інформації щодо ключових припущень відносно майбутніх звітних періодів і інших джерел невизначеності в оцінках, внаслідок дії яких може виникнути ризик суттєвих коригувань балансової вартості активів та зобов'язань тощо. Відповідні елементи актуальні відносно припущень щодо оцінки впливу майбутніх подій при формуванні забезпечень, припущень в оцінці основних засобів у випадку застосування моделі за переоціненою вартістю, припущень в оцінці фінансових інструментів, які враховуються за справедливою вартістю тощо, а також відносно ключових припущень загального характеру: майбутні зміни цін, зміни ставок дисконтування для врахування ризиків, коригування майбутніх грошових потоків у випадку застосування дисконтованої вартості для цілей обліку і звітності та т.і. У цілому доведено, що за рахунок обґрунтованого вибору облікової політики, бухгалтерський облік має значні перспективи для створення передумов безпечного розвитку підприємства. У свою чергу лише зміни інституціонального середовища на рівні неформальних інститутів можуть закласти засади для більш широкого застосування облікової політики як інструменту підвищення економічної стійкості.

У шостому розділі **«Інтегрована корпоративна звітність у системі управління економічною стійкістю підприємств»** освітлено інституціональне спрямування Інтегрованої корпоративної звітності, обґрунтовано висновок, що формування Інтегрованої звітності є завданням цілісної облікової системи, в межах якої поглиблюються взаємозв'язки між окремими обліковими підсистемами, визначено і обґрунтовано склад принципів формування Інтегрованої корпоративної звітності, розкрито вплив бізнес-моделі підприємства на організацію обліку і

звітності, розроблено підхід до структуризації Інтегрованої корпоративної звітності і визначення складу її показників, як фінансового, так і нефінансового характеру.

Доведено, що у межах розробки Інтегрованої звітності в певній мірі втрачають сенс відмінності між окремими обліковими підсистемами: фінансовим обліком і управлінським обліком, оскільки по суті зовнішня Інтегрована звітність розкриває широке коло традиційно внутрішньої управлінської інформації. Інтегрована звітність розглянута як продукт цілісної облікової системи, яка містить у собі коло фінансових і нефінансових показників, які мають бути тісно взаємопов'язані і наведені з позицій обґрунтування власної стратегії діяльності компанії.

У складі принципів формування Інтегрованого звіту, на відміну від традиційного підходу і позиції Міжнародного комітету з Інтегрованої звітності, обґрунтована доцільність відокремлення наступних трьох: стратегічної спрямованості Інтегрованого звіту; системного подання інформації; адекватності вибору оцінки для визнання об'єктів обліку з урахуванням призначення інформації і вимог користувачів. Решта вимог до змісту і порядку складання Інтегрованого звіту віднесені до складу якісних характеристик інформації: доречність з урахуванням суттєвості, репрезентативність, релевантність оцінки, зіставність, зрозумілість.

Обґрунтовано, що з процесом запровадження Інтегрованої звітності пов'язане розширення використання в обліку поняття «бізнес-модель» компанії. Бізнес-модель доцільно застосовувати в двох напрямках. По-перше, в процесі розробки облікової політики окремих економічних об'єктів, зокрема: необоротних активів, фінансових інструментів, доходів і витрат тощо. Від обраної бізнес-моделі відносно відповідних активів можуть змінюватися методи їх оцінки, а отже, і відображення в обліку і звітності. Мета використання активу визначається бізнес-моделлю, зумовлює його класифікаційні характеристики і є основою для коректного застосування критеріїв визнання, а отже, й обліку. По-друге, складові бізнес-моделі компанії в цілому мають стати важливою частиною показників, що наводяться в Інтегрованій звітності компанії, і забезпечити розкриття того, яким чином компанія створює і планує створювати вартість. Введення інформації про бізнес-модель є корисним як для інвесторів, так і для внутрішніх користувачів, оскільки акцентує увагу на важливості пошуку реального механізму реалізації обраної стратегії, а також на необхідності встановлення зв'язку між стратегією, бізнес-моделлю і ресурсами компанії.

Дослідження дозволило запропонувати таку структуру Інтегрованого корпоративного звіту: опис компанії і стану її корпоративного управління; результати аналізу стану зовнішнього середовища, ризиків і можливостей; опис обраної стратегії розвитку компанії; огляд стратегічних цілей організації з деталізацією для окремих сегментів її діяльності; опис обраної бізнес-моделі компанії, ув'язаної зі стратегічними цілями; результати оцінки ризиків і системи управління ними з ранжуванням їх в залежності від значущості і з визначенням можливих заходів щодо подолання з позицій підтримання стійкого розвитку компанії; опис системи управління якістю; показники діючого стану господарської діяльності, в т.ч.: фінансові показники у вигляді оновлених фінансових звітів і показники зі стійкого розвитку; прогноз показників фінансового стану, фінансових результатів і руху грошових коштів за умови реалізації обраної стратегії з урахуванням наявних ризиків і нефінансових показників (рис.3).

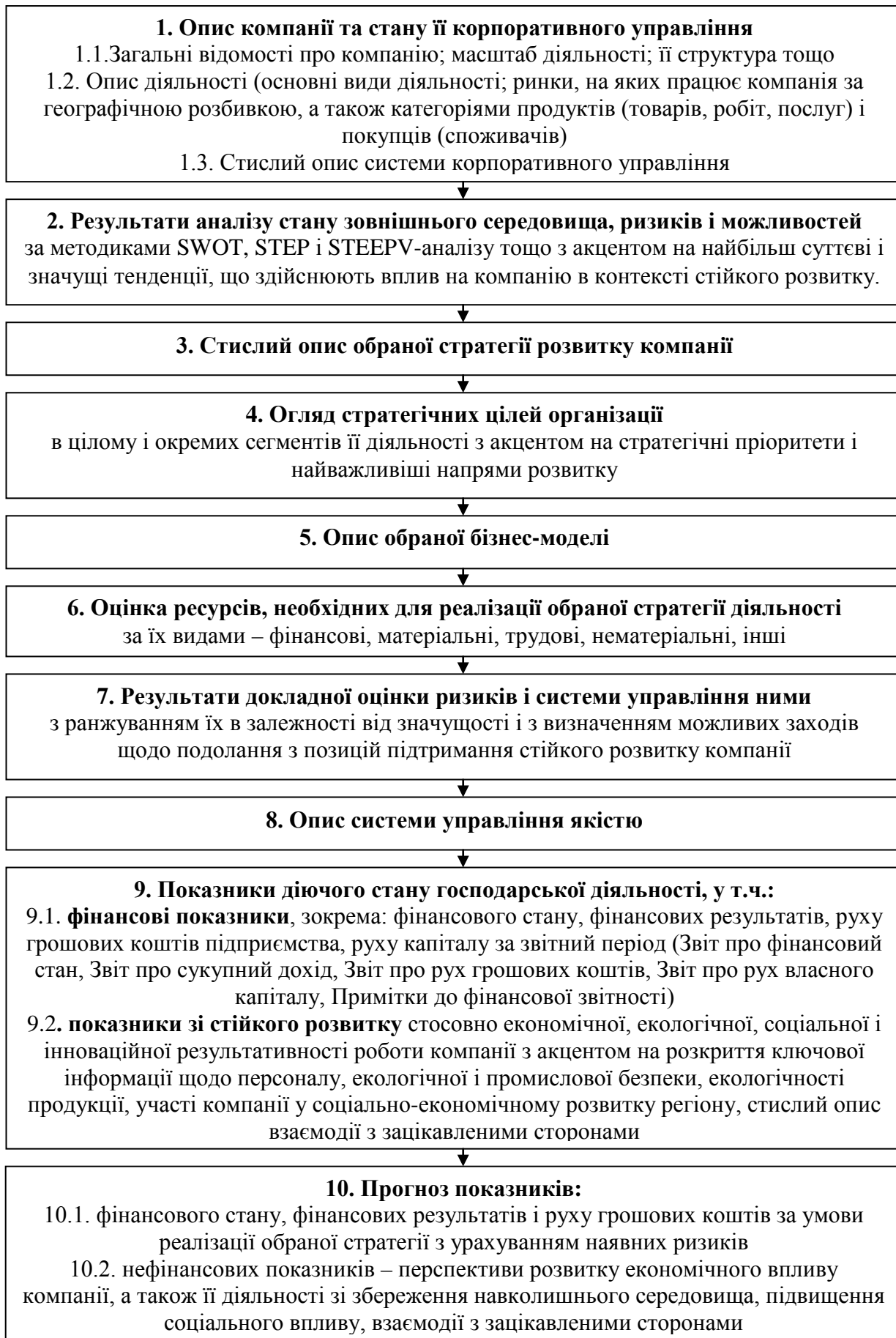

Рис. 3. Складові Інтегрованого корпоративного звіту

Фінансова звітність має бути упорядкована за рахунок зменшення кількості обов'язкових для розкриття статей відповідно до вимог МСБО 1. Зі складу показників звітності зі стійкого розвитку до складу показників Інтегрованої корпоративної звітності мають бути віднесені такі групи ключових показників: економічної результативності; екологічної результативності, в т.ч. екологічності продукції; результативності соціальної діяльності. Додатково має бути введена група показників, що розкривають результативність інноваційної діяльності.

Облікова системи підприємства в процесі формування Інтегрованої корпоративної звітності має зайняти ключове місце, при тому на неї доцільно покласти завдання пов'язати показники стратегії, бізнес-моделі, прогнози і фактичні показники фінансового і нефінансового характеру у межах єдиного і системно впорядкованого документа, в якому буде видна реальність стратегії розвитку бізнесу і її забезпеченість фінансовими й іншими видами ресурсів, а також результативність діяльності компанії за всіма основними напрямками стійкого розвитку – економічним, екологічним, соціальним, інноваційним.

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено теоретичні, концептуальні і методологічні положення удосконалення обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств на засадах інституціонального підходу. Результати дослідження дали змогу зробити такі основні висновки і рекомендації:

1. На підставі інституціонального аналізу встановлено, що основною причиною низької конкурентоспроможності України в цілому, а також її окремих господарюючих суб'єктів є низька якість стану інституціонального середовища. Серед інституціональних чинників, які негативно впливають на економічну стійкість вітчизняних підприємств, суттєве місце займає показник «дієвості аудиторських і бухгалтерських стандартів», який продовжує залишатися на рівні 133 місця України із 142 країн світу, незважаючи на зміни в нормативно-правовій базі, які стосуються запровадження МСФЗ і поглиблення взаємозв'язків між системою бухгалтерського обліку і оподаткуванням. У зв'язку з цим доведено, що удосконалення облікової системи на підставі інституціонального підходу є найважливішим напрямом у пошуку шляхів підвищення економічної стійкості господарюючих суб'єктів.

2. Упорядкування понятійного апарату концепції економічної стійкості підприємства дозволило уточнити визначення основних понять відповідної концепції, зокрема таких, як: «економічна безпека підприємства», «економічна стійкість», «стійкий розвиток». Поняття «економічна стійкість» на мікроекономічному рівні розглядається як форма динамічної рівноваги підприємства як складної соціально-економічної системи, у межах якої забезпечується підтримка цілісності незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз та її розширене відтворення, що об'єктивно передбачає й ефективне використання всіх видів ресурсів – фінансових, матеріальних, нематеріальних, і здатність підприємства створювати вартість у поточній і віддаленій перспективі.

Відповідні теоретичні розробки сприяють коректному застосуванню термінології концепції економічної стійкості для цілей розвитку облікової системи.

Для цілей управління економічною стійкістю розглянуто суть поняття «загрози» і побудовано класифікацію загроз на мікроекономічному рівні, застосування якої сприяє попередженню і подоланню негативного впливу відповідних чинників у ході забезпечення сталого розвитку підприємств і доцільне для з'ясування завдань обліку в цьому процесі.

3. Оцінка процесів реформування облікової системи в Україні на підставі теорії неінституціоналізму, зокрема з точки зору концепції інституціональних матриць, довела, що облікова система вітчизняних підприємств на сьогодні будується виходячи із ідеології X-матриці, тобто вона орієнтована на обслуговування в першу чергу інтересів держави, а не інтересів власників бізнесу. Обґрунтована необхідність розвитку всіх ринкових інститутів, що притаманні Y-матриці, із підтриманням змін в ідеології, коли інтереси суб'єктів господарювання займають не менш важливе місце, ніж інтереси держави.

Визначено й обґрунтовано, що інституціональні зміни в системі бухгалтерського обліку в Україні мають спиратися на ряд важливих принципів: забезпечення балансу інтересів усіх зацікавлених осіб в обліковій інформації; послідовності інституціональних змін в обліку; узгодження змін у загальному інституціональному середовищі і змін в обліковій системі; відкритості інформаційних потоків з урахуванням забезпечення прав господарюючого суб'єкта на захист облікової інформації; інноваційності змін в обліковій системі. Застосування запропонованого підходу щодо подальшого реформування облікової системи на підставі концепції інституціональних матриць з урахуванням сукупності визначених принципів дозволить забезпечити узгоджене і системне проведення інституціональних перетворень на всіх рівнях інституціональної системи.

4. Встановлено і обґрунтовано, що найбільш суттєвим чинником інституціонального характеру, який здійснює негативний вплив на стан системи обліку вітчизняних підприємств і рівень їх економічної стійкості в Україні, постає податкове навантаження. Стала економічна ситуація з податковим навантаженням призводить до того, що підприємства стають об'єктом і суб'єктом інституційної пастки. Стосовно обліку інституційна пастка проявляється в тому, що офіційний облік в значній мірі втрачає свою роль як функції управління, оскільки не дає можливості приймати ефективні управлінські рішення на підставі інформації, що в ньому міститься. Запропоновано шляхи зменшення інституціонального тиску, які забезпечать як зміцнення економічної стійкості, так і спрощення облікової системи.

5. Розгляд місця функції обліку серед інших функцій управлінського циклу в системі управління економічною стійкістю дав змогу обґрунтувати недоцільність змішування між собою функцій управління загального призначення і видів діяльності. Для розкриття взаємозв'язку між функціями управління, видами управління і видами діяльності застосована трьохмірна просторово-часова модель системи управління, завдяки якій може бути розкрито місце кожної функції управління, і зокрема функції обліку в управлінському циклі, що дозволяє більш обґрунтовано підходити до пошуку шляхів поглиблення інтеграційних процесів в управлінні підприємницькою діяльністю.

6. Доведено, що для цілей визначення шляхів удосконалення обліку в системі управління економічною стійкістю підприємств є доцільним застосування системного підходу у поєднанні з інституціональним, що дало змогу комплексно й обґрунтовано визначити напрями поліпшення облікової системи в управлінні економічною стійкістю підприємства з урахуванням інтересів різних груп інститутів і їх інформаційних вимог.

7. Побудована онтологічна матриця конфліктів економічних інтересів різних зовнішніх і внутрішніх інститутів, які зацікавлені в отриманні облікової та іншої інформації про параметри господарської діяльності підприємств. Обґрунтовано, що неспівпадіння економічних інтересів призводять до конфліктів, які ускладнюють процес створення відповідної інформації під тиском окремих більш впливових інститутів. Застосування відповідної матриці дозволяє обґрунтовано визначити цільову спрямованість облікової системи з позицій інституціонального підходу, а з практичної точки зору сприяє пошуку можливостей узгодження різноманітних інформаційних вимог користувачів.

8. Доведено, що з позицій інституціонального підходу метою бухгалтерського обліку є створення максимально адекватної реальності інформаційної моделі економічних процесів та їх тенденцій відносно суб'єкта господарської діяльності і надання всім зацікавленим користувачам обґрунтованого обсягу інформації для прийняття рішень, а також задоволення їх інших інформаційних вимог за рахунок єдиного інформаційного масиву даних про параметри господарської діяльності підприємства та інших показників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Поряд із визначенням мети в роботі розмежовані загальні завдання обліку як функції управління.

Уточнено зміст предмету бухгалтерського обліку, за основу взято традиційне розуміння відповідного терміну, однак, визначено інституціональний вектор у його тлумаченні, який полягає в тому, що межами дослідження предмету бухгалтерського обліку постають визначені інститутами параметри господарської діяльності підприємства і показники його навколишнього середовища, що здійснюють вплив на господарську діяльність. Відповідні розробки дозволили, з одного боку, поглибити теоретичні засади обліку, з іншого, визначити цільові орієнтири в роботі облікових підрозділів з практичної точки зору для підвищення рівня відповідності облікової системи зростаючому набору інформаційних вимог.

9. Для цілей облікового моделювання в системі управління економічною стійкістю підприємств запропонована класифікація об'єктів обліку за системними ознаками статичного і динамічного характеру. Застосування розроблених класифікацій дає змогу поглибити зміст облікових інформаційних моделей активів, капіталу, зобов'язань і господарських процесів і поліпшити їх аналітичний облік.

10. Для цілей побудови управлінських інформаційних моделей розроблено систему класифікацій трансакційних витрат за такими ознаками: місцем виникнення відносно підприємства; видами витрат; можливістю впливу; ступенем контрольованості; ступенем сприяння розвитку бізнесу; можливістю оцінки; легальністю; стадіями життєвого циклу підприємства; стадіями життєвого циклу продукту; видами діяльності; процесами операційного циклу; реальністю несення витрат тощо. Контроль за процесом формування трансакційних витрат пропонується

здійснювати в превентивному режимі і закладати нормативи відповідних витрат в бюджети окремих відділів і служб, які мають повноваження їх контролювати. Це дозволить забезпечити формування інформації про відповідний економічний об'єкт для цілей прийняття управлінських рішень з метою підвищення ефективності використання ресурсів господарюючого суб'єкта.

11. Обґрунтовано, що для підтримання економічної стійкості підприємств є необхідним розвиток обліку на інтеграційних засадах, бо саме інтеграція дозволяє використати синергетичний ефект і забезпечити збалансоване й комплексне задоволення інформаційних потреб широкого кола зацікавлених користувачів.

Для забезпечення рішення інтеграційних задач визначені основні функції обліку в системі управління економічною стійкістю, серед яких: інформаційна, комунікаційна і інформаційно-координаційна. Суть виділеної в роботі інформаційно-координаційної функції полягає в координуванні процесів отримання фінансової і нефінансової інформації про параметри господарської діяльності і зовнішнє середовище, створеної як в системі, так і за межами системи бухгалтерського обліку, однак необхідної для прийняття рішень і залученої обліковою системою для підготовки звітності для всіх зацікавлених осіб. Завдяки реалізації визначених функцій бухгалтерський облік зберігає за собою визначальне місце в системі інформаційного забезпечення процесів прийняття управлінських рішень всіма групами користувачів.

12. Упорядковано класифікацію облікової інформації, в ході побудови якої розкриті склад та структура інформаційної сукупності, що створює передумови для підвищення якості облікового забезпечення.

Облікова політика розглянута як основний інструмент впливу на стан економічної стійкості господарюючих суб'єктів. Розкриті значення для економічної стійкості загальних підходів щодо облікової політики, зокрема: вибору основи оцінок із розмежуванням категорій активів, до яких вони застосовуються; порядку розкриття інформації щодо ключових припущень відносно майбутніх звітних періодів і інших джерел невизначеності в оцінках, внаслідок дії яких може виникнути ризик суттєвих коригувань балансової вартості активів і зобов'язань, а також конкретних методів обліку стосовно окремих економічних об'єктів.

Застосування визначених рекомендацій стосовно облікової політики сприяє обґрунтованому вибору різних методів обліку на підставі вимог МСФЗ для окремих економічних об'єктів і створює умови для зміцнення економічної стійкості підприємств через застосування відповідного інструменту.

13. Дослідження інтеграційних процесів в обліковій системі дало змогу прийти до висновку, що їх результатом з точки зору інтеграції обліку з іншими функціями управлінського циклу в найближчій перспективі має стати Інтегрована звітність, яка складається обліковим підрозділом з урахуванням не лише фінансової інформації, але й інформації управлінської спрямованості нефінансового характеру. Визначені й обґрунтовані принципи складання і якісні характеристики Інтегрованої звітності, застосування яких забезпечить підвищення якості звітної інформації.

14. Доведено, що з процесом запровадження Інтегрованої звітності пов'язане розширення використання в обліку поняття «бізнес-модель» компанії. Вперше розкрито зміст терміну «бізнес-модель» для цілей обліку і звітності. Бізнес-модель

доцільно застосовувати у процесі розробки облікової політики щодо окремих економічних об'єктів. Складові бізнес-моделі в цілому мають стати важливою частиною показників, що наводяться в Інтегрованій звітності компанії. Їх застосування забезпечує розкриття того, яким чином підприємство створює і планує створювати вартість, і сприятиме орієнтації облікової системи на досягнення стратегічних цілей господарської діяльності.

15. Обґрунтовано інституціональне спрямування Інтегрованої корпоративної звітності, визначено її структуру, у складі якої передбачено розкриття фактичної фінансової інформації, інформації щодо стійкого розвитку нефінансового характеру, а також інформації стратегічного спрямування. До Інтегрованої корпоративної звітності запропоновано відносити такі ключові показники нефінансового характеру: економічної результативності; екологічної результативності, в т.ч. екологічності продукції; результативності соціальної діяльності; результативності інноваційної діяльності.

Доведено, що облікова система підприємства у процесі формування Інтегрованої корпоративної звітності має зайняти ключове місце, при тому на неї доцільно покласти завдання пов'язати показники стратегії, бізнес-моделі, прогнозні та фактичні показники фінансового і нефінансового характеру у межах єдиного і системно впорядкованого документа, в якому має бути висвітлена реальність стратегії розвитку бізнесу та її забезпеченість фінансовими й іншими видами ресурсів, а також результативність діяльності компанії за всіма основними напрямками стійкого розвитку – економічним, екологічним, соціальним, інноваційним. При використанні запропонованого підходу бухгалтерський облік має змогу зберегти і підсилити свою роль ключової функції управління і центральної складової частини інформаційної системи управління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Лоханова Н.О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень: Монографія / Н.О. Лоханова. – Херсон: Грінь Д.С., 2012. – 400 с. (23,25 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Лоханова Н.О. Проблеми класифікації об'єктів бухгалтерського обліку / Н.О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. Вип.7./ Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: АТЗТ ІРЕНТТ, 2000. – С. 225-229 (0,31 д.а.).

2. Лоханова Н.О. Проблеми розмежування бухгалтерського, управлінського і податкового обліку на підприємствах / Н.О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 10 / Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: АТЗТ ІРЕНТТ, 2001. – С. 313-318 (0,57 д.а.).

3. Валуєв Б.І., Лоханова Н.О. Деякі напрямки розвитку інформаційної функції обліку – системний підхід / Б.І.Валуєв, Н.О. Лоханова // Формування ринкової економіки в Україні. Науковий збірник. Спецвипуск 7 "Фінансові аналітичні інструменти реформування економічної системи України" / Львівський

національний університет імені Івана Франка. – Львів: Інтереко, 2001. – С.225-231 (0,42 д.а.) *(особистий внесок здобувача – 0,2 д.а.: визначено і обґрунтовано блок теоретичних рішень у межах розробки загального підходу до удосконалення інформаційної функції обліку).*

4. Лоханова Н.О. Проблеми класифікації облікової інформації / Н.О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. Вип.12./ Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: АТЗТ ІРЕНТТ, 2002. – С. 224-228 (0, 31 д.а.).

5. Лоханова Н.О. Системний підхід в удосконаленні управління процесом формування витрат промислового підприємства / Н.О. Лоханова // Труды Одесского политехнического университета: Научный и производственно-практический сборник по техническим и естественным наукам. – Одеса, 2004. – Спецвыпуск в 3-х т. – Т.2. – С. 173-176 (0,33 д.а.).

6. Лоханова Н.О. Концепції управлінського обліку і контролінгу в системі управління підприємством / Н.О. Лоханова // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. Вип. 16 / Збірник наукових праць “Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі”. – Львів: ЛКА, 2004. – С.232-237 (0,39 д.а.).

7. Лоханова Н.О. Система класифікації витрат промислового підприємства – проблеми, можливості поглиблення / Н.О. Лоханова // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету: Економічні науки: Збірник наукових праць. Випуск 5. Частина II. – Кіровоград: КДТУ, 2004. – С.250- 263 (0,65 д.а.).

8. Лоханова Н.О. Концепція контролінгу як альтернатива системі управління економічною безпекою підприємств / Н.О. Лоханова // Экономические инновации. Выпуск 19: Приоритеты преобразований в экономике. Сборник научных работ. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2004. – С. 273-282 (0,65 д.а.).

9. Лоханова Н.О. Загрози економічній безпеці підприємства – класифікаційний аспект / Н.О. Лоханова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2004. - № 4. – С.139-146 (0,63 д.а.).

10. Лоханова Н.О. Система управління станом економічної безпеки підприємства - проблемні питання, концепція розвитку / Н.О. Лоханова // Економіст. – 2005. - № 2 (лютий). – С. 52-56 (1,1 д.а.).

11. Лоханова Н.О. Функції управління та їх співвідношення з видами діяльності підприємства / Н.О. Лоханова // Вісник ДонДУЕТ. Науковий журнал. Серія „Економічні науки”– Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. - № 3 (27). – С. 64-72 (0,68 д.а.).

12. Лоханова Н.О. Проблеми застосування системи внутрішнього ціноутворення на підприємствах / Н.О. Лоханова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 15. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С.258-263 (0,7 д.а.).

13. Лоханова Н.О. Облікова політика в системі управління економічною стійкістю підприємств / Н.О. Лоханова // Формування ринкової економіки в Україні. Науковий збірник. Спецвипуск 15 (частина 2) „Обліково-аналітичні системи

суб'єктів господарської діяльності в Україні". – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів: Інтереко, 2005. – С.176- 180 (0,41 д.а.).

14. Лоханова Н.О. Антикризове управління як окремий вид управлінської діяльності підприємства / Н.О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 20. / Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: ОДЕУ, 2005.- С. 185-191 (0,58 д.а.).

15. Лоханова Н.О. Інформаційне забезпечення системи управління економічною стійкістю підприємств / Н.О. Лоханова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 7, ч.ІІ. – Кіровоград: КНТУ, 2005. – С.163-170 (0,75 д.а.).

16. Лоханова Н.О. Класифікація економічних об'єктів як основа формування обліково-аналітичної інформації в управлінні економічною стійкістю підприємства / Н.О. Лоханова // Збірник наукових праць. Вісник національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”, 2007. – № 576. – С.165-169 (0,38 д.а.).

17. Лоханова Н.О. До питання про принципи підготовки інтегрованої звітності / Н.О. Лоханова // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 9 (33). – Ч.2. – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. – Луцьк, 2012. – С.291-299 (0,47 д.а.).

18. Лоханова Н.О. Проблеми обліку і контролю трансакційних витрат у системі управління економічною стійкістю підприємств / Н.О. Лоханова // Вісник ТНЕУ. Науковий журнал. – 2012. – № 1.– Січень-березень 2012. – С.161-171 (0,92 д.а.).

19. Лоханова Н.О. Діючий стан системи бухгалтерського обліку в Україні як відбиття конфлікту економічних інтересів / Н.О. Лоханова // Збірник наукових праць. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2012. – № 721. - С. 161-166 (0,65 д.а.).

20. Лоханова Н.О. Податкове навантаження в Україні як чинник впливу на стан економічної стійкості підприємств / Н.О. Лоханова // Економіст. – Київ, 2012. - № 4. – С.46-49 (0,86 д.а.).

21. Лоханова Н.О. Економічні інтереси користувачів облікової інформації – конфліктність, взаємозалежність і вплив на цільову спрямованість обліку / Н.О. Лоханова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Випуск 30: У трьох частинах / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – Частина ІІ. - С.123-128 (0,71 д.а.).

22. Лоханова Н.О. Реформування системи бухгалтерського обліку і звітності в Україні: реалії, проблеми, перспективи / Н.О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. Вип. 2(45). – Одеса: ОДЕУ, 2012. – С. 132-137 (0,61 д.а.).

23. Лоханова Н.О. Проблеми розвитку облікової системи України з точки зору концепції інституціональних змін / Н.О. Лоханова // Економіст. – 2012. – № 9. – С. 17-21 (0,92 д.а.).

24. Лоханова Н.О. Напрями застосування поняття «бізнес-модель» в обліку і звітності: сучасні підходи / Н.О. Лоханова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. - № 9. – С. 20-25 (0,68 д.а.).

25. Лоханова Н.О. Зміст поняття «предмет бухгалтерського обліку – традиційний і нові підходи до тлумачення / Н.О. Лоханова // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 18, вересень 2012 р. – С.34-37 (0,52 д.а.)

26. Лоханова Н.О. Місце і завдання цілісної системи обліку в інформаційній системі управління підприємством в контексті проблеми економічної стійкості [Електронний ресурс] / Н.О. Лоханова // Електронне наукове фахове видання «Проблеми системного підходу в економіці». – 2012. - № 3. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_3/Lokhanova_312.htm (0,53 д.а.).

Статті в іноземних виданнях:

1. Lokhanova N. Controlling in the Economic Security System of an Enterprise / N. Lokhanova // Economic Sciences. – Olsztyn: Publisher UWM, 2005.– С.79-86 (0,45 д.а.).

2. Лоханова Н.А. Принципы бухгалтерского учета и отчетности – практика применения и направления совершенствования в условиях глобализации / Н.А. Лоханова // Международный научно-исследовательский журнал. – 2012. - № 6 (6). Часть 1. – С. 97-100 (0,65 п.л.).

3. Лоханова Н.А. Состав показателей интегрированной корпоративной отчетности – возможный подход к структуризации [Электронный ресурс] / Н.А. Лоханова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. - № 6. – Режим доступа к журн.: <http://www.science-education.ru/106-7801> (0,75 д.а.).

4. Лоханова Н.А. Проблемы внедрения МСФО в России и Украине с точки зрения концепции институциональных матриц / Н.А. Лоханова // Микроэкономика. – 2012. - № 6. – С. 34-37(0,34 д.а.).

Тези доповідей та матеріали конференцій:

1. Лоханова Н.О. Класифікація об'єктів бухгалтерського обліку / Н.О. Лоханова // Матеріали підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу ОДЕУ (19-24 квітня 2000 р.). – Одеса: ОДЕУ, 2000. – С. 91 (0,06 д.а.).

2. Лоханова Н.О. Проблеми застосування системи управлінського обліку на підприємствах / Н.О. Лоханова // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 16-18 жовтня 2000 р. – К.: КНЕУ, 2000. – С.61-62 (0,13 д.а.).

3. Лоханова Н.О. Функція обліку в системі управління процесами забезпечення економічної стійкості підприємства / Н.О. Лоханова // Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 березня 2005 р.). - Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2005. – С. 170-172 (0,3 д.а.).

4. Лоханова Н.О. Про застосування внутрішніх цін в системі внутрішньовиробничого управління підприємством / Н.О. Лоханова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку України» 24-25 травня 2005 р. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С.143-145 (0,19 д.а)

5. Лоханова Н. Про зміст понять «антикризове управління» і «управління економічною стійкістю підприємства» / Н.О. Лоханова // Матеріали Міжнародного Форуму молодих вчених «Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн». У двох томах. Т.2. – Х.: ХНТУСГ. – 2005. – С. 10-11 (0,12 д.а.).

6. Лоханова Н.О. Про понятійний апарат концепції безпечного розвитку / Н.О. Лоханова // Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах. Збірник матеріалів II Міжнародної наукової конференції. 28-30 вересня 2005 року. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2005. - С.261-265 (0,28 д.а.).

7. Лоханова Н.О. Деякі проблемні питання застосування системи внутрішніх цін в системі управління за центрами відповідальності / Н.О. Лоханова // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю. Матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції: Черкаси, 5-7 жовтня 2005 р. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С. 194-197 (0,25 д.а.).

8. Лоханова Н.О. До питання про концепцію стратегічного управління / Н.О. Лоханова // Научное обеспечение процессов реформирования экономических отношений в условиях рыночной экономики: Материалы VI научно-практической конференции. – Симферополь: КИБ, 2005. – С. 171-173 (0,15 д.а.).

9. Лоханова Н.О. Про тенденції у розвитку інформаційних систем управління в організаційному аспекті / Н.О. Лоханова // Труды Международной научно-практической конференции „Развитие учета и аудита как основы информационно-аналитической системы предприятия” 17-18 декабря 2005 г.- Харьков НТУ „ХПИ”, 2005. – С. 145-146 (0,1 д.а.).

10. Лоханова Н.О. До питання про функції управління та їх зв'язок з видами діяльності підприємства / Н.О. Лоханова // Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Ялта, 6-8 жовтня 2005 р.). Т.2. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – С. 244-247 (0,31 д.а.).

11. Лоханова Н.О. Стратегічні процеси в організаціях і шляхи їх інформаційного забезпечення / Н.О. Лоханова // Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції 16-17 березня 2006 р. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 245-250 (0,5 д.а.).

12. Лоханова Н.О. Класифікація господарських процесів – діючі підходи, можливості поглиблення / Н.О. Лоханова // Проблемы теории и практики учета, анализа, аудита и пути их решения: Материалы Всеукраинской науч.-метод. конф. 3-5 мая 2006 г. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2006. – С. 41-44 (0,3 д.а.).

13. Лоханова Н.О. Збалансована система показників: переваги і недоліки / Н.О. Лоханова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти”, 16-17 травня 2006 року. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2006. – Ч.1. – С. 56-58 (0,2 д.а.).

14. Лоханова Н.О. Класифікація економічних об'єктів – основа обліково-аналітичних моделей в управлінні / Н.О. Лоханова // Тези доповідей науково-практичної конференції „Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства” (20-22 квітня 2007 р.). – Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”.–2007. – С. 124-125 (0,13 д.а.).

15. Лоханова Н.О. Проблеми і перспективи застосування збалансової системи показників в практиці вітчизняних підприємств / Н.О. Лоханова // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницької діяльністю. Матеріали IV-ї Міжнародної науково-практичної конференції: Черкаси, 11-13 квітня 2007 р. – Черкаси: ЧДТУ, 2007. – С.69-70 (0,13 д.а.).

16. Лоханова Н.О. Проблеми підтримання економічної стійкості підприємств в контексті розробки стратегії реформування податкової системи України за європейськими стандартами / Н.О. Лоханова // Сучасні вимоги до обліку і контролю у контексті глобалізації: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Одеса, 22-23 травня 2009 р. – Одеса, 2009. – С.129-132 (0,13 д.а.).

17. Лоханова Н.О. Деякі проблемні питання складання фінансової звітності в умовах фінансово-економічної кризи / Н.О. Лоханова // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф.: Київ, 23 жовт. 2009 р. – К.: КНЕУ, ФПБАУ, 2009. – С. 224-227 (0,25 д.а.).

18. Лоханова Н.О. Розвиток системи бухгалтерського обліку в Україні - проблеми і перспективи / Н.О. Лоханова // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в розвитку економічної науки та практики: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції: Київ, 14 травня 2010 р. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 77-80 (0,2 д.а.).

19. Лоханова Н.О. Вплив деяких змін в системі оподаткування підприємств на розвиток бізнес-середовища в Україні / Н.О. Лоханова // Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Одеса, 19-20 травня 2011 р. – Одеса, ОДЕУ, 2011. – С.165-168 (0,27 д.а.).

20. Лоханова Н.О. Трансакційні витрати як об'єкт обліку і контролю / Н.О. Лоханова // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю». – Мукачево. – 13-14 жовтня 2011 р. - С.92-93 (0,15 д.а.).

21. Лоханова Н.О. Проблеми обліку і контролю трансакційних витрат у сучасних умовах господарювання / Н.О. Лоханова // Збірник тез «Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України». - Тернопіль. – ТНЕУ. – 27-28.10.2011 р. – С. 139-141 (0,22 д.а.).

22. Лоханова Н.О. Про цільову спрямованість обліково-аналітичної системи / Н.О. Лоханова // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: Черкаси, 18-19 квітня 2012 р. У 3 т. Т.ІІ / Відп. ред. В.М.Яценко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. Технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – С.5-7 (0,14 д.а.).

23. Лоханова Н.О. Реформування системи бухгалтерського обліку в Україні з позицій теорії інституціоналізму / Н.О. Лоханова // Стратегічні напрями розвитку бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2012 р.): тези доп. / відп. ред. Л.В. Нападовська. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – С.93-94 (0,15 д.а.).

24. Лоханова Н.О. Оцінка стану системи бухгалтерського обліку крізь призму задоволення економічних інтересів суб'єктів ринку / Н.О. Лоханова // Тези доповідей науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне забезпечення

системи менеджменту підприємства» (26-28.04.2012). – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2012. – С.179-181 (0,17 д.а.).

25. Лоханова Н.О. Про деякі проблеми складання інтегрованої звітності / Н.О. Лоханова // Економічні проблеми розвитку промисловості регіону / Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції 6-7 червня 2012 р. (Первомайський політехнічний інститут НУК). – Первомайськ: ППІ НУК, 2012. – С.129-132 (0,2 д.а.).

26. Лоханова Н.А. Направления совершенствования корпоративной отчетности на основе принципов интеграции / Н.А. Лоханова // Актуальные проблемы бухгалтерского учета, анализа, аудита и контроля в условиях открытой экономики: Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию известного ученого в области бухгалтерского учета и аудита М.Шобекова. Под ред. А.Х. Менгниева и А.А.Мирзоалиева. – Душанбе: ОИПБА РТ, 2012. – С.85-87 (0,23 д.а.).

Інші публікації:

1. Лоханова Н.О. Інформаційні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства / Н.О. Лоханова // Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету «Сучасні інформаційні системи та методи управління». Вип. 4. / Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: Принт Майстер, 1999. – С.118-123 (0,3 д.а.).

2. Лоханова Н.О. Контроль у системі економічної безпеки підприємства / Н.О. Лоханова // Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету «Ринкові важелі та стимули розвитку господарських систем». Вип.5 /Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: АТЗТ ІРЕНТТ, 1999. – С. 212-216 (0,31 д.а.).

3. Лоханова Н.О. Обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № 5435 від 14.12.2009 р. / Н.О. Лоханова // Школа професійного бухгалтера. – 2010. - № 3. – С.8-12 (0,3 д.а.).

4. Лоханова Н.О. Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник / За ред. проф. Б.І. Валуєва. – Одеса: ОДЕУ; «Принт Майстер», 2001. – 256 с. (особистий внесок здобувача: розділ 2 «Предмет і система об'єктів бухгалтерського обліку». – С. 37-62; п.5.4 «Класифікація і План бухгалтерських рахунків». – С.112-127; 5.5 «Додатковий матеріал для роздумів і дискусій». – С. 127-130 –2 д.а.).

5. Лоханова Н.А., Кузина Р.В. Управленческий учет: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Р.В. Кузина, Н.А. Лоханова. – Одесса: ОГЭУ, 2008. – 53 с. (2 д.а.) (особистий внесок здобувача: розділи 4 «Калькуляція собівартості з повним розподілом витрат і за змінними витратами», 5 «Бюджетування. Укладання кошторисів», 6 «Контроль і оцінка результатів діяльності», 7 «Аналіз точки беззбитковості» - 1 д.а.)

6. Лоханова Н.О. Фінансовий ринок: питання та відповіді. Навчальний посібник / Під ред. М.О. Бурмаки, М.І. Зверякова. – Одеса: ТОВ «Автограф». – 520 с. (особистий внесок здобувача: розділи 2.7, 5.8 «Бухгалтерський облік операцій з цінними паперами та їх оподаткування» - С.273-281; 495-503; 1,13 д.а.)

7. Лоханова Н.О. Професійна діяльність на ринку цінних паперів (запитання та відповіді): навчальний посібник. В 2 кн. Кн.1. / Бірюк С.О., Бурмака М.О., Зверяков М.І. – О.: Пальміра, 2006. – 460 с. (особистий внесок здобувача: глава 1.8. «Бухгалтерський облік операцій з цінними паперами та їх оподаткування» (для

торговців цінними паперами). – С.135-144.; глава 4.10 «Бухгалтерський облік операцій з цінними паперами та їх оподаткування» (для ІСІ). – С.362-373; 1,4 д.а).

8. Лоханова Н.О. Облік у механізмі реалізації ефективного управління: Монографія / За наук. ред. проф. В.Ф. Максимової. – Одеса: ОНЕУ, 2012. – 318 с. (особистий внесок здобувача: загальний підхід до удосконалення системи управління процесом формування сукупних витрат промислового підприємства – С. 20-24; удосконалення функцій управління – С. 63-67; функції обліку і облікової політики в системі управління – С. 102-110; 1 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Лоханова Н.О. Облік у системі управління економічною стійкістю підприємств: інституціональний підхід. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет. Одеса, 2013.

Дисертаційна робота спрямована на вирішення проблеми удосконалення теоретичних і методологічних положень бухгалтерського обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств на підставі інституціонального підходу.

Проведено інституціональний аналіз бізнес-середовища в Україні, удосконалено понятійно-категоріальний апарат концепції економічної стійкості; обґрунтовано напрями реформування системи бухгалтерського обліку в Україні з урахуванням концепції інституціональних матриць; класифіковано інституціональні чинники впливу на стан облікової системи; обґрунтовано місце обліку як функції управління економічною стійкістю; уточнено мету і завдання бухгалтерського обліку; визначено інституціональний вектор у тлумаченні предмету бухгалтерського обліку; удосконалено класифікацію об'єктів обліку; визначено підхід до побудови інформаційних моделей обліку трансакційних витрат; удосконалено інтеграційний обліковий інструментарій підвищення економічної стійкості. Розкрито інституціональне спрямування Інтегрованої корпоративної звітності, обґрунтовано принципи її формування і склад показників. Розкрито вплив бізнес-моделі підприємства на організацію обліку і звітності.

Ключові слова: теорія бухгалтерського обліку, управління економічною стійкістю, інституціональний підхід, інституціональні матриці, цілісна облікова система, Інтегрована корпоративна звітність.

АННОТАЦИЯ

Лоханова Н.А. Учет в системе управления экономической устойчивостью предприятий: институциональный подход. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2013.

Диссертационная работа направлена на решение проблемы совершенствования теоретических и методологических положений бухгалтерского

учета в управлении экономической устойчивостью предприятий на основании институционального подхода.

Объектом исследования является бухгалтерский учет как функция и информационная подсистема в управлении экономической устойчивостью предприятий. Предметом исследования являются теоретические, методологические и организационные аспекты развития бухгалтерского учета в системе управления экономической устойчивостью предприятий в Украине на основе институционального подхода.

В диссертации проведен институциональный анализ бизнес-среды в Украине, усовершенствован понятийно-категориальный аппарат концепции экономической устойчивости (уточнены понятия «экономическая безопасность», «экономическая устойчивость», «угроза экономической устойчивости» и т.д.); упорядочена классификация угроз.

Обоснованы направления реформирования системы бухгалтерского учета с позиций неинституциональной теории с учетом концепции институциональных матриц. На основании использования институционального подхода определено, что изменения, направленные на трансформацию учетной системы в Украине, сталкиваются с объективным противоречием – они не соотносятся с базовыми институтами отечественной институциональной системы, являются комплементарными по отношению к ней. Разработаны рекомендации в части дальнейших шагов реформирования системы бухгалтерского учета в Украине с учетом необходимости ликвидации существующего противоречия; обоснован состав принципов институциональных изменений, на которых целесообразно развивать систему учета с целью обеспечения согласованного и системного проведения реформ в ходе внедрения МСФО в Украине. Уточнены и классифицированы институциональные факторы влияния на состояние учетной системы; обосновано место учета как функции управления экономической устойчивостью; разработан подход к развитию целостной системы учета с ориентацией на цели поддержания экономической устойчивости с позиций концепции неинституционализма; уточнены цель и задачи бухгалтерского учета с позиций институционального подхода; определен институциональный вектор в толковании предмета бухгалтерского учета; усовершенствована классификация объектов учета, определен подход к построению информационных моделей учета транзакционных затрат. Раскрыты возможности использования интеграционного учетного инструментария повышения экономической устойчивости предприятий путем углубления направлений применения учетной политики как средства обеспечения единства учетных моделей экономических объектов для разных целей, а также раскрытия влияния выбора разных методов учета в разрезе отдельных объектов учета на экономическую устойчивость предприятий.

Раскрыто влияние бизнес-моделей предприятий на организацию учета и отчетности, в том числе направления использования бизнес-моделей для выбора методов учета экономических объектов и составления отчетности, что позволяет обеспечить ориентацию учетной системы на достижение стратегических показателей. Обосновано институциональное направление Интегрированной корпоративной отчетности, определены принципы ее формирования и состав

показателей финансовой и нефинансовой информации фактического характера, а также стратегической информации, которую целесообразно в ней раскрывать. К блоку нефинансовой информации отнесены показатели: экономической, экологической, социальной и инновационной результативности деятельности.

Ключевые слова: теория бухгалтерского учета, управление экономической устойчивостью, институциональный подход, институциональные матрицы, целостная учетная система, Интегрированная корпоративная отчетность.

ANNOTATION

Lokhanova N.A. Accounting in the system of management of the economic stability of the enterprises: institutional approach. A manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences at the specialty 08.00.09 - Accounting, Analysis and Auditing (by the types of economic activity). – Odessa National Economic University. Odessa, 2013.

The thesis is aimed at solution of the problems of theoretical and methodological positions accounting in the management of the economic stability of the enterprises on the basis of the institutional approach.

Institutional analysis of business environment in Ukraine has been carried, categorical apparatus of the concept of the economic sustainability has been improved; directions of reform of the system of accounting in Ukraine has been justified from the standpoint the concept of institutional matrices; institutional factors impact on the accounting system has been classified; the place of accounting as a function of management of economic stability has been justified; goals and objectives of accounting from the positions of the institutional approach has been clarified; institutional vector in the interpretation of the subject of accounting has been determined; the classification of the objects of the accounting has been improved; the approach to building information models for accounting for transaction costs has been defined; the integration of accounting tools to increase economic sustainability has been enhanced. Institutional direction of Integrated corporate financial statements has been disclosed, the principles of its formation and the composition of its indicators has been justified. The influence of the business model of the enterprise on the organization of accounting and reporting has been disclosed.

Key words: theory of accounting, management of economic stability, the institutional approach, the institutional matrix, integrated accounting system, Integrated corporate reporting.